

Joseph Digi: Vrancsics Pál kapitány portréja, 1748. (Nemzeti portrétár, NPG-78)

RÉFI ATTILA

EGY HUSZÁRPORTRÉ NYOMÁBAN¹

Vrancsics Pál ezredes élete és katonai pályafutása

Bevezetés

2021 tavaszán egy olasz galériában bukkant fel egy 18. századi, magyarországi huszártisztet ábrázoló festmény. Ezt, a portrén található aláírás szerint, 1748-ban készítette egy Joseph Digl nevű festő, a kép hátsó felén lévő felirat ezen felül annyit közöl, hogy az ábrázolt személy egy bizonyos Vrancsics Pál kapitány.

Örvendetes módon a több mint két és fél évszázados képzőművészeti alkotás, röviddel áruba bocsátását követően, Itáliából a Budapesten található Nemzeti Portrétár gyűjteményébe került. Az egykori huszártiszt arcképének „hazatérése” adta az ösztönzést arra, hogy átvitt értelemben is megpróbáljuk felvázolni a portrét, annál is inkább, mivel az napjainkra a teljes ismeretlenség homályába veszett.

A festményen található, fent említett, meglehetősen kevés információ alapján kezdtük meg kutatásunkat, amelynek során az előzetesen remélnél jóval több adatot sikerült fellelnünk. Ezeknek köszönhetően egy rendkívül érdekes és mozgalmas 18. századi életút, egy erényekkel és hibákkal egyaránt rendelkező, hús-vér személy alakja bontakozott ki előttünk, akinek bemutatása minden bizonnyal a szélesebb közönség számára is érdekes lehet.

Származás, családi háttér

Vrancsics Pál 1722 és 1725 között született Somogy vármegyében, római katolikus vallású, valószínűsíthetően horvát eredetű katonacsaládban, amely magyar nemesi családok hölgytagjaival kötött előnyös házasságai révén a Dél-Dunántúlon telepedett meg.²

¹ Jelen tanulmány elkészítése az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával és az NKFI Hivatal által kibocsátott Támogatói Okirat alapján (száma: FK 137816) valósult meg.

Ezúton is szeretném kifejezni köszönetemet Lenkefi Ferencnek, az Osztrák Hadilevéltár melletti állandó Magyar Kirendeltség munkatársának, valamint Kiss Gábornak, a Hadtörténelmi Levéltár vezetőjének a kutatásomhoz nyújtott segítségükért. Emellett köszönettel tartozom Reicher Péternek is, a Nemzeti Portrétár Alapítvány főtitkárának az ezredes arcképéről készített digitális másolat rendelkezésre bocsátásáért.

² Halotti anyakönyvi bejegyzése szerint, 1790-ben bekövetkezett elhunytakor, 68 éves volt, vagyis 1722-ben született. Lásd Somogyeszi római katolikus plébánia anyakönyvei. 2. k. Halotti anyakönyvek, 1788–1853. 237. o. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6L93-1T?i=133&cc=1743180&cat=383935> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.) A vonatkozó katonai

Apja, Vrancsics István maga is kiváló katona volt, aki a báró Dessewffy István altábornagy tulajdonában álló, utóbb 3. hadrendi számot nyert huszárezredben szolgált. Az 1733 és 1735 között vívott ún. lengyel örökösödési háború idején,³ 1734. augusztus 14-én, kapitányként a rajnai hadszíntéren küzdve, Grünstadtnál egy francia lovasezred egész poggyászát sikeresen zsákmányul ejtette.⁴ Minden bizonnyal vitézségének köszönhető, hogy 1735 végén már alezredessé lépett elő.⁵

Komoly katonai erényeire utal egy jelentős külföldi érdemrenddel történő kitüntetés is. 1735–36 telén, az akkor éppen a baden-durlachi Rötteln uradalomban (ma: Lörrach város településrésze, Németország) szálláson lévő alezredes ugyanis kérelmet nyújtott be Károly Vilmos baden-durlachi örgrófhhoz a Badeni Húség Rend elnyerése céljából. Kérése támogatásra is lelt, és 1736. április 29-én az örgróf odaadományozta számára a magas kitüntetést.⁶ Vrancsics István igéretes karrierjét azonban korai halála félbeszakította. Az 1737–39-es osztrák–török háború során ugyanis váratlanul agyvérzést kapott, és 1737. augusztus 23-án Niš városában elhunyt.⁷

Vele kapcsolatban megemlíthető még, hogy mint földbirtokos nemes, a katonáskodás mellett igyekezett a helyi közéletben is részt venni. Így például Tolna vármegyei birtokosként 1725. június 26–27-én ott találni a megjelentek sorában a Simontornyán tartott megyei közgyűlésen is.⁸

E helyütt érdemes szólni arról is, hogy a 3. huszárezred ezredtörténetében szerepel egy bizonyos „Peter de Franczics” is, valószínűsíthetően Vrancsics Péter, akit 1721-ben léptettek elő őrnagyból alezredessé, sőt 1725. augusztus 3-án ezredessé és ezredpa-

személyügyi nyilvántartások, az ún. mustrajegyzékek alapján viszont némileg később, 1723–25 körül látta meg a napvilágot. Lásd ML HR 8 1749, 1750 Karton-Nr. 7615; ML HR 10 1777 Karton-Nr. 7727. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a korai mustrajegyzékekben születési helyként Sümeg és Somogy vármegye van feltüntetve, ami így meglehetősen ellentmondásos adat. Nevezett település ugyanis akkoriban Zala vármegye része volt. A tévedés abból fakadhat, hogy a német nyelvű iratokban Somogy és Sümeg gyakran keveredik. Előbbit ugyanis, nyilván a hasonló hangzásból fakadóan, „Sümegher Comitatus”-ként tartják számon. A korabeli, sümegi egyházi anyakönyveket átnézve, nem is leltük nyomát Vrancsics esetleges ottani születésének. Így Sümeg mint származási hely kizárható. A későbbi életút ismeretében jóval valószínűbbnek tűnik a somogyi kötődés. A későbbi mustrajegyzékekben már Bogát szerepel születési helyeként. Ez azonban abból következhet, hogy az 1760-as évektől itt volt a lakhelye, de az itteni születés kevéssé valószínű. Sajnos az alsó- és felsőbogatí anyakönyvek ez időből nem állnak rendelkezésre, így az esetleges itteni származást nem tudjuk ellenőrizni. – Ami a családnevet illeti, e tekintetben számos írásmód létezik, az eredeti alak valószínűleg a Vranich volt. A horvát és szlávón nemesség genealógiája három Vranich családot is megemlít, de, jelen információink alapján nem bizonyítható, hogy az ezredes ezek valamelyikéből, vagy ezektől független, hasonló nevű családból származik-e. Vö. *Bojničić* 1899. 203. o.

³ Bár a háború hadműveletei 1735-ben lezárultak, a hivatalos békekötésre csak 1738-ban került sor.

⁴ *Amon* 1893. 48. o.

⁵ Uo. 52. o.

⁶ *Adler* 2013. 27. o.

⁷ Uo. és *Amon* 1893. 54. o.

⁸ *Maul-Link* [é. n.] 229. o.

rancsnokká is kinevezték.⁹ Ebben a beosztásban szolgált 1732-ig, más forrás szerint 1735-ig.¹⁰ Véleményünk szerint ő Vrancsics István apja vagy esetleg bátyja lehetett.¹¹

Az apját korán elvesztő Vrancsics Pál édesanyja anyai ágon a tekintélyes és vagyonos, főként Somogy és Zala vármegyében jelentős birtokokkal rendelkező tóti Lengyel családból származott, édesanyja ugyanis tóti Lengyel Miklós és Martonfalvai Magdolna lánya, Julianna (Júlia) volt.¹²

Huszártisztként az osztrák örökösödési háborúban

Felnőve, az ifjú Vrancsics, apja példáját követve, maga is katonának állt. Szolgálatát az osztrák örökösödési háború idején, valószínűsíthetően 1743–1744 körül kezdte, miután csatlakozott az akkoriban bodorfalvi Baranyay János¹³ altábornagy (1748-tól lovassági tábornok) tulajdonában álló, későbbi 8. számú huszárezredhez.¹⁴

Sajnos az ezred állományának személyi adatait nyilvántartó, ún. mustra-, illetve revíziós jegyzékek csak az 1748. évtől kezdődően maradtak fenn. Ennek következtében nincs információnk pályakezdésének pontos időpontjára és első rangfokozatára vonatkozóan sem. Szerencsés módon ugyanakkor az Udvari Haditanács iratanyagában sikerült fellelni néhány rá vonatkozó bejegyzést már az 1745. esztendőből, miután Vrancsics ekkoriban több jelentést is küldött a Haditanácsnak. Ezekből a következők derülnek ki: 1745 márciusában már a Baranyay-huszárok kapitánya volt, és Budán, illetve Fejér vármegyében tartózkodott a *remondák* (újonclovak) beszerzésére szolgáló pénzek beszedése céljából¹⁵, 1745 júniusában pedig már azt jelentette, miszerint reméli, hogy nem lesz gondja a toborzással és hamarosan egy újoncokból, illetve remondákból álló szállítmányt tud küldeni.¹⁶

Az, hogy alig egy vagy két évvel pályakezdésének feltételezett időpontját követően már kapitányi rangot viselt, erősen valószínűsíti, hogy katonai szolgálatát rögtön tisztként kezdte. Ilyen rövid idő alatt, ilyen mérvű előrejutás legénységi állományból indulva ugyanis aligha volt lehetséges, a tisztútanpótlásban később meghatározóvá váló hadapródi intézmény pedig ekkor még nem létezett. Így kadétként sem kezdhette pályáját.

⁹ Amon 1893. 43., 44. o.

¹⁰ Lásd uo. 411. o. és Wrede 1901. Bd. III/1. 243. o.

¹¹ A rokonságot valószínűsíti Baranyai Béla, egykori Somogy vármegyei főlevéltáros megállapítása is, miszerint „Vrantsits (egy a Frantsitsal [...]”. Lásd *Baranyai* [1914.] 604. o.

¹² Lásd uo. 622. o.; *Kaposi* 1989a. 227., 228. o., valamint *Uő* 1989b. 186., 188. o.

¹³ Az 1685 és 1766 között élt kiváló tábornokot Schmidt-Brentano, Wrede és Zachar József minden bizonnyal tévesen címezik bárónak (vö.: *Schmidt-Brentano* 2006. 8. o.; *Wrede* 1901. Bd. III/1. 271. o. és *Zachar* 2004. 280. o.), a tulajdonában álló huszárezred mustrajegyzékeiben ugyanis nem tüntetik fel báróként, továbbá Nagy Iván genealógiai munkája sem tud esetleges bárói rangra emeléséről. Vö.: ML HR 8. 1763, 1765, 1766 Karton-Nr. 7619, ill. *Nagy* 1857. 180–181. o.

¹⁴ ML HR 8 1749, 1750 Karton-Nr. 7615.

¹⁵ HKR Prot. Exped. 1745 Pro Mart et April (Bd. 788.) fol. 798r.

¹⁶ HKR Prot. Exped. 1745 Pro May et Jun (Bd. 789.) fol. 1675v.

A tiszti rangban történő szolgálatba lépést valószínűsíti az is, hogy az ezred tulajdonosa, Baranyay tábornok, fiatalabb korában, egészen 1734-ig, amikor is az akkor felállításra kerülő Károlyi-huszárezredbe helyezték, maga is a Desseffy- (1727-ig Babocsay-) huszároknál szolgált. Ily módon Vrancsics apjának és nagyapjának vagy nagybátyjának tisztvársa volt.¹⁷ Sőt, a két család rokonságban is állt, Vrancsics édesanyjának a testvére, Lengyel Borbála ugyanis a tábornok öccsének, Baranyay Imrének volt a felesége.¹⁸ Előbbiek tükrében nyilvánvaló, hogy szolgálatának megkezdésekor az ifjú Vrancsics nem nélkülözte a kellő támogatást. Így minden bizonnyal nem a véletlen műve, hogy hadi pályafutása a Baranyay-huszároknál vette kezdetét, feltételezésünk szerint legalább kornétási¹⁹ vagy hadnagyi rangban,²⁰ de az sem kizárható, hogy már rögtön kapitányként.

A Baranyay-huszárokról – amelynek akkoriban gróf Szapáry Péter alezredes volt a parancsnoka – érdemes megemlíteni, hogy a Habsburg-haderő azidőbeli huszárezredei közül ez volt a második legrégebben fennálló. Szervezését 1696 februárjában kezdte meg a neves lovasvezér, mihályi Deák Pál ezredes.²¹ A csapattest alapításától kezdve részt vett a török elleni felszabadító háborúban, így ott volt már az 1696. augusztusi hetényi²² és az 1697. szeptemberi zentai csatában is. 1698-ban reguláris alapokra helyezték.²³ A spanyol örökösödési háború (1701–1714) nagy részében az itáliai harctereken működött, de bizonyította vitézségét a rajnai és a németalföldi hadszíntéren is, ahol részt vett az 1709. szeptember 11-ei malplaquet-i csatában is, amelynek során a Marlborough hercege és Savoyai Eugén vezette szövetséges haderő véres győzelmet aratott a franciák felett. 1716 és 1718 között újra az ősi ellenséggel harcolt a század első osztrák–török háborújában. 1731–1732-ben az ezred két svadronja a Korzikára küldött segítő-hadtestbe volt beosztva. A lengyel örökösödési háború során pedig először a Rajna melletti hadseregbe vezényelték, majd az itáliai hadszíntérre került.²⁴

Az ily módon jelentős múlttal bíró csapattest soraiban Vrancsics nagy valószínűséggel már belépését követően kivette részét az osztrák örökösödési háború akkor zajló küzdelmeiből, eltekintve persze a pótlovazással kapcsolatos 1745. évi magyar-

¹⁷ Lásd *Amon* 1893. 43 o. és *Pizzighelli* 1897. 73. o.

¹⁸ Lásd *Nagy* 1857. 180. o. és *Uő* 1860. 91. o. A rokonságból kifolyólag ráadásul több falut is, így például Vrászlón, illetve Buzsákon közösen birtokolt a két család.

¹⁹ A kornétás, a legalacsonyabb tiszti rang, a zászlós megnevezése volt a lovasságnál 1759-ig. Ekkor ugyanis helyébe az alhadnagyi rangfokozat lépett, a gyalogságnál ugyanakkor továbbra is megmaradt a zászlósi rang és elnevezés.

²⁰ Ekkoriban még nem létezett külön al- és főhadnagyi rangfokozat.

²¹ *Wrede* 1901. Bd. III/1. 270. o. Deák utóbb francia fogságba esvén, rövid ideig, 1705–1706 folyamán egy franciaországi huszárezred parancsnoka lett. Hamarosan azonban visszatért a császári szolgálatba, ahol egyúttal generális-főstrázsamesteri kinevezést is nyert. Lásd *Schmidt-Brentano* 2006. 24. o. és *Zachar* 1982. 362. o.

²² A német nyelvű forrásokban „olasch-i” csataként említik, egy napjainkra már elpusztult település nyomán.

²³ *Österreichs Kriege* 27. o. és *Wrede* 1901. Bd. III/1. 270., 272. o.

²⁴ *Berkó* 1926. 84–87. o.

országi elvezénylésétől. Szolgálatba állásának feltételezett idején, 1743-ban, az ezred Bajorországban működött gróf Franz Wilhelm von Hohenembs tábornok vezette megfigyelő hadtestének kötelékében, saját tulajdonosa, Baranyay altábornagy hadosztályába beosztva.²⁵

Ebben az évben a legjelentősebb hadműveletek, melyekben az ezred részt vett Straubing blokádja, majd a bajorokkal kötött megállapodást követően, a visszavonuló francia csapatok üldözése volt.²⁶ 1744 folyamán a gróf Batthyány Károly lovassági tábornok vezette csoportosításban, gróf Festetics József altábornagy hadosztályába beosztva az ezred Csehországba vonult. Itt a Baranyay-huszárok részt vettek a Prágát ostromló poroszok elleni harcokban, majd a szeptember 6-án Beraunnál megvívott ütközetben.²⁷ 1745 első hónapjaiban ismét Bajorországban harcoltak, és ennek során kitüntették magukat az április 4-ei geisenhauseni ütközetben.²⁸ Majd a Bajorországból a Rajna irányába történő előrenyomulásban is aktívan közreműködtek, és a július 19-ei nordheimi ütközetben (ma: Biblis község része, Németország) ismételtelen kitűntek.²⁹

1746-ban az ezredet az itáliai hadszíntérre vezényelték, ahol az akkoriban altábornagyi rangot viselő gróf Nádasdy Ferenc alárendeltségében harcoltak, többek között a június 16-án Piacenzánál vívott csatában is, amelynek során a császári–királyi csapatok jelentős győzelmet arattak a francia–spanyol haderő felett. A küzdelemben az ezred parancsnoka, Szapáry ezredes is megsebesült.³⁰ 1747–1748 folyamán jelentősebb hadműveletekben a Baranyay-huszárok már nem vettek részt.³¹ 1748 áprilisában pedig a béketárgyalások is megindultak, majd májusban általános fegyverszünet megkötésére került sor.³² Az ezred így még 1748 nyarán Szlavóniába vonult, ahol Veróce (ma: Virovitica, Horvátország) központtal diszlokálásra került.³³

Az arckép keletkezése

Az ifjú Vrancsics, a festményen szereplő évszám alapján ekkor, 1748-ban, nyilvánvalóan a békeidőt kihasználva, készítette el képmását Joseph Digl-lel, minden bizonytalanság nélkül az ezred szlavóniai állomáshelyén. A barokk portréfestő ugyanis ezen a vidéken, Stájerországban, illetve Horvát-Szlovénországban, valamint a szűkebben vett Magyarország déli területein élt és alkotott. Személye valószínűsíthetően azonos volt

²⁵ *Amon* 1880.164. o. és *Thürheim* 1866. 191. o.

²⁶ *Amon* 1880. 165–166. o. és *Thürheim* 1866. 191. o.

²⁷ *Amon* 1880. 169–170. o. és *Thürheim* 1866. 191. o.

²⁸ *Berkó* 1926. 87. o. és *Österreichs Kriege* 44. o.

²⁹ *Amon* 1880. 172–175., 591. o. és *Berkó* 1926. 87. o.

³⁰ *Amon* 1880. 178., 182–184. o.; *Berkó* 1926. 87. o.; *Thürheim* 1866. 191–192. o.

³¹ Lásd *Amon* 1880. 186–187. o.

³² Az osztrák örökösödési háború hivatalosan végül az 1748 októberében, az Aachenben megkötött békével zárult le, amely a Habsburg Monarchia részéről október 23-án került aláírásra. Lásd *Amon* 1880. 187. o.

³³ Uo. 1880. 188., 591. o. és *Thürheim* 1866. 192. o.

a stájerországi Radkersburgban (ma: Bad Radkersburg, Ausztria) élő és itt 1765. március 18-án elhunyt Joseph Tigl-el. Munkássága során a portrék mellett templomi oltárképeket is készített, így 1749–50-ben a Mártonhelyen (ma: Martjanci, Szlovénia) található Szent Márton-templom mellékoltárának Nepomuki Szent Jánost, illetve Borromeo Szent Károlyt ábrázoló képeit is ő alkotta meg. 1756-ban pedig a luttenbergi (ma: Ljutomer, Szlovénia) Keresztelő Szent János templom oltárképét készítette el, amely Szent József halálát ábrázolta. Ez azonban sajnos nem maradt fenn.³⁴ Megőrződött viszont az ősi és előkelő Attems grófi család tagjairól festett hét portréja, amelyek eredetileg a dornai (ma: Dornava, Szlovénia) kastély falát díszítették, napjainkban pedig különböző szlovén közgyűjteményekben találhatóak.³⁵

Dígl művészettörténeti szempontból nem volt kiemelkedő jelentőségű és tehetségű alkotó, művei nem emelkedtek felül a kor átlagán.³⁶ Mindenesetre a Vrancsicsot ábrázoló, szembe néző, félalakos portréja, melyen a kapitány bal kezével kardja markolatát fogja és díszes egyenruhájában büszkén feszít – a háttértől eltekintve – részleteiben is gondosan kidolgozott, történeti forrásként pedig egyenesen felbecsülhetetlen értékű alkotás, hiszen a viszonylag nagyméretű, 67×87 cm-es olajfestmény által mintegy tettet ölt a több mint két évszázada élt huszártiszt, aki ily módon szerencsésen kiemelkedik a napjainkra túlnyomórészt arctalanná vált kortársai közül.

Házasság, családalapítás

Vrancsics Pálnak, a Baranyay-huszárok személyügyi nyilvántartásaiban történő első említése is ez időből maradt fenn, mégpedig az 1748. november 20-án, Eszéken összeállított revíziós jegyzék formájában. Ebből megtudjuk, hogy ekkor egy 92 fős kompánia, vagyis korabeli század élén állt mint kapitány. Az iratból az is kiderül továbbá, hogy Vrancsics maga személyesen nem volt jelen a revízió során, hanem felsőbb engedéllyel otthonában tartózkodott.³⁷ A hosszú háborús évek után nyilván találkozni kívánt családtagjaival, egyúttal birtokainak ügyeit is minden bizonnyal számba vette.

Vagyonos, fiatal nemesként fontos teendői közé tartozott a családalapítás is. 1751 első hónapjaiban meg is házasodott az akkor előírt 2000 forint kaució lefizetése mellett.³⁸ Választottja tolnai Festetics Katalin, Festetics Kristóf somogyi alispán, septem-

³⁴ *Ciglenečki* 2006. 375–376. o. és [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_M%C3%A1rton-templom_\(M%C3%A1rtonhely\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_M%C3%A1rton-templom_(M%C3%A1rtonhely)) (A letöltés időpontja: 2022. május 18.)

³⁵ Lásd *Ciglenečki* 2006. 375. o.

³⁶ Uo. 376. o.

³⁷ Lásd RL HR 8 1748 Karton-Nr. 7615.

³⁸ Utóbb, 1759-ben, őrnagyi előléptetését követően a kaució összegét visszakapta, miután akkoriban a törzstisztek még mentesültek ennek fizetése alól. HKR 1759 Justizprotokoll Register Juny Nro. 72. (Bd. 927.) fol. 177. – A házasságkötés időpontjára vonatkozóan sajnos csak közvetett információink vannak. Az 1750. december 27-ei mustrajegyzék még nőtenként tünteti fel, lásd ML HR 8 1750 Karton-Nr. 7615. Az 1751. május 10-ei mustrajegyzékben viszont már nős emberként szerepel. Utóbbiban ugyanakkor az is feljegyzésre került, hogy az Udvari Haditanács

vir³⁹ és mezőszegedi Szegedy Judit lánya, nem mellesleg Festetics József lovassági tábornok unokahúga volt,⁴⁰ akit a családban valószínűsíthetően csak „Katiczának” hívtak.⁴¹ Érdekesség, mely ez esetben is jól kifejezi a személyes kapcsolatok több szálon történő összefonódását, hogy Festetics tábornok korábban szintén együtt szolgált Vrancsics apjával a Dessewffy-huszároknál.⁴²

Az ifjú pár első gyermeke, egy lány, Magdaléna Jozefa Katalin, már 1751 decemberében megszületett. Keresztelőjére december 14-én került sor Pécsen. A keresztapa, Vrancsics tisztvárosa, a Baranyay-huszárok őrnagya, vagy ahogy ékes magyarsággal akkoriban nevezték főstrázsamestere, az ezred későbbi parancsnoka, Palásthy Ferenc volt.⁴³ Utóbbi mindössze néhány évvel volt idősebb Vrancsicsnál, miután az ezred nyilvántartásai alapján 1720 körül született.⁴⁴

Vrancsicsnak hamarosan újabb gyermeke is született, mivel az 1753. május 12-ei mustrajegyzékben már két gyermek apjaként szerepel.⁴⁵ Végül, 1756 és 1758 között a gyermekeinek száma háromra nőtt.⁴⁶

A hétéves háború, előlépés törzstisztté

Mindeközben, 1756-ban, újabb nagy, nemzetközi összecsapás vette kezdetét, amely utóbb a hétéves háború nevet kapta. A küzdelmet áprilisban a britek és a franciák közötti ellenségeskedés vezette be, majd amikor augusztusban a poroszok benyomultak Szászországba, a császári-királyi haderő is táborba szállt, szeptemberben pedig megindult II. Frigyes csapatai ellen.⁴⁷

A kibontakozó hadműveletekben a Baranyay-huszárok kisebb-nagyobb egységei már a kezdetektől részt vettek. A szokásos kisháborús harcselekményeken túl, mint

engedélyével a mustra időpontjában Magyarországon volt szabadságon. Távolléte nyilvánvalóan összefüggött az akkoriban lezajlott házasságkötésével. Lásd ML HR 8 1751 Karton-Nr. 7616.

³⁹ A Hétszemélyes tábla hétszemélynöknek is hívott bírója.

⁴⁰ Nagy 1858. 163. o. és <http://w.genealogy.euweb.cz/hung/festetl.html> (A letöltés időpontja 2022. május 1.)

⁴¹ Legalábbis apja, Festetics Kristóf végrendelete erre enged következtetni. Lásd *Komáromy* 2006. 568. o.

⁴² Festetics 1734-től őrnagy, majd alezredes, 1735 áprilisától pedig 1739-ig fenti ezred parancsnoka volt. Lásd *Amon* 1893. 49–50., 57. o. Vrancsics István, mint láttuk, ekkoriban szintén őrnagy, majd 1737-es haláláig alezredes volt ugyanitt.

⁴³ Pécs-Belvárosi Római katolikus plébánia, Pécsi egyházmegye, születési anyakönyvek. 2. k. 220. o. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YSY6-8KM?i=542&cc=1743180&personUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AX8H7-X8N> (A letöltés időpontja: 2022. április 20.)

⁴⁴ Lásd ML HR 8 1751 Karton-Nr. 7616.

⁴⁵ Lásd ML HR 8 1753 Karton-Nr. 7617.

⁴⁶ Az 1755. november 29-ei mustrajegyzékben ugyanis továbbra is csak két gyermeke szerepelt. A következő fennmaradt mustrajegyzékben, amelyiket az 1759. január 31-én megejtett mustra alapján állítottak össze, viszont már három gyerek apjaként tartották nyilván. Lásd ML HR 8 1755 Karton-Nr. 7617 és ML HR 8 1759 Karton-Nr. 7618.

⁴⁷ *Amon* 1880. 190–191. o. és https://de.wikipedia.org/wiki/Siebenj%C3%A4hriger_Krieg (A letöltés időpontja: 2022. május 1.)

a felderítés, portyázás, zsákmányszerzés vagy előőrsszolgálat, a jelentősebb összecsapásokban is vitézül helytálltak, így 1756. október 1-jén a lobositz (ma: Lovosice, Csehország), majd az 1757. május 6-ai prágai csatában is.⁴⁸ 1757. június 18-án pedig ott harcoltak a nevezetes kolíni csatában is, méghozzá a császári-királyi erők jobbszárnyán, gróf fogarasi Nádasdy Ferenc lovassági tábornok hadtestének Hadik András altábornagy vezette hadosztályában, a gróf Pálffy Rudolf vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló dandárban, amelyet a Baranyay-huszárok mellett az Esterházy- és a Nádor-huszárezredek képeztek.⁴⁹ A csatában az egész ezred, így Vrancsics és kompániája is jelen volt, sőt a június havi állománykimutatás alapján a század egyik közhuszára el is esett, egy másik pedig a lovával együtt fogságba került.⁵⁰

Szintén Hadik vezetése alatt az ezred zöme 1757 októberében részt vett a huszárgenerális elhíresült berlini portyájában is. Miután azonban az altábornagy már a vállalkozást megelőzően kikülönített az Elba megfigyelésére 1000 horvát gyalogos mellett 300 huszárt is,⁵¹ majd a felvonulás során még további biztosítási célú kikülönítésekre is sor került, így nem tudhatjuk biztosan, hogy Vrancsics maga ténylegesen járt-e a porosz fővárosban. Mindenesetre a rendelkezésre álló források nem említik Vrancsics nevét a nagyhírű vállalkozás kapcsán.

1758 folyamán a kisebb-nagyobb portyázások mellett a Baranyai-huszárok derekasan kivették a részüket az október 17-én Chemnitznél, a november 12-én Torgaunál, illetve a november 15-én Eilenburgnál⁵² lezajlott ütközetek megívásából is.⁵³ Sajnos Vrancsics ezekben játszott szerepéről sem állnak közelebbi adatok a rendelkezésünkre.

Ennek ellenére bizonyos, hogy az elhúzódó háborúskodás során több ízben is kitűntette magát, legalábbis erre utal az a tény, hogy esetleges előléptetése már 1758 nyarán felmerült. A Nádor-, vagy másként jászkunnak is nevezett huszárezredben ugyanis ekkoriban az őrnagyi hely megüresedése volt várható, amelynek betöltése kapcsán Vrancsics neve is komolyan szóba került. Esetleges kinevezése azonban a Nádor-huszárok alezredesének, az ezredet Orczy Lőrinc ezredparancsnok rendszeres távolléte következtében ténylegesen irányító Török Andrásnak a heves ellenállását váltotta ki. Utóbbi állítása szerint ugyanis Vrancsics korábban dehonestáló megjegyzéseket tett az újsütetű huszárezredre.⁵⁴ Az alakulatot ugyanis csak az ellenségeskedések megin-

⁴⁸ *Amon* 1880. 192–194., 198–201., 592. o. és *Berkó* 1926. 87. o.

⁴⁹ *Amon* 1880. 204., 592. o.

⁵⁰ ST HR 8 1757 Karton-Nr. 7637. és *Amon* 1880. 592. o.

⁵¹ *Markó* 1941. 49. o. Arról sajnos nincs információ, hogy ezeket a Hadik alárendeltségében álló Hadik-, Baranyay-, illetve Nádor-huszárezred melyikéből különítették ki.

⁵² A szakirodalom többsége a fenti összecsapás helyét tévesen Eulenburgnak nevezi.

⁵³ *Amon* 1880. 218–220. o. és *Thürheim* 1866. 193. o.

⁵⁴ *Fazekas* 2006. 146. o.

dulásakor, 1756-ban állították fel, ráadásul nem is állandó ezredként, hanem eredetileg csak a háború időtartamára szólóan.⁵⁵

Előbbiek kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy Török alezredes információja Vrancsics illetően jellegű megnyilvánulásáról másodkézből való, ezzel kapcsolatban ugyan is az ezrede egyik tisztje, Bagossy Sándor zászlós tájékoztatta őt levélben és szóban is. Török minderről konkrétan így írt Orczy Lőrincnek 1758. június 9-én Kamnitzból (ma: Kamenice, Csehország) küldött levelében: „ime accludálom⁵⁶ Bagossy zászlós úr Levelét melyből N[a]g[yságo]d méltóztassék informáltatni, de szóval énnékem többeket mondott és vádolta Vrancsics kapitány úrt, mert azt mondgya, hog[y] még aztat is szidta az ki meggondolta, hog[y] ezen ponyva⁵⁷ had föl álléttassék, kin öszve mocskolták⁵⁸ Fodor Had[na]g[y] Úr[ral]⁵⁹ magokat [...] itt értóztató beszédek vannak e felül,⁶⁰ sőt hog[y] engemet is szidott volna, én az Jámbornak soha nem vétettem, ezért N[a]g[yságo]dat, mint N[emes] R[e]gim[en]t Comend[ánst]⁶¹ alázatosan kérem [...] méltóztassék [...] ezen dolgot meg examináltatni,⁶² mert a[nnyi]bb[an] nem hagyhatjuk [...] hogy mér edgy kapitány edgy N[emes] R[e]gim[en]tet gyalázní, úgy hallom Bagossy Úrtól hog[y] Csanádi kapitány⁶³ úrral hasonló mocskos villongásban voltak, ezekkel hogy lehessen szolgálni, méltóztassék N[agysá]g[o]d ítéletet tenni.”⁶⁴ Majd június 15-én „Vrancsics kapitány úr dolgát” ismételten megemlíti Orczynak, hogy „valami suscus⁶⁵ rajtunk ne maradjon”.⁶⁶

Török alezredes tehát mintegy személyes sérelemként fogta fel Vrancsics Nádor-huszárokról tett kijelentéseit, és minden követ megmozgatott, nehogy utóbbi őrnagyi ki nevezést nyerjen az ő ezredébe. Ezt érzékelteti, hogy az Orczynak írt levelei közül

⁵⁵ Végül azonban a hétéves háború lezárásakor, 1763-ban, mégsem oszlatták fel, hanem átvették a reguláris alakulatok sorába. 1765-ben, Batthyány Lajos nádor halálát követően pedig ezredtulajdonost is kapott, méghozzá a korábbi parancsnok, az ekkorra már vezérőrnaggyá előlépett Török András személyében. Így ettől kezdve Török-ezrednek hívták egészen 1775-ös megszűntetéséig. Látható tehát, hogy ez az alakulat nem azonos az 1800-ban alapított, 1802-től 12-es hadrendi számot viselő, nagyhírű Nádor-huszárezreddel. Lásd *Wrede* 1901. Bd. III/2. 725. o.

⁵⁶ Csatol, mellékel.

⁵⁷ Értéktelen.

⁵⁸ Itt: szóváltásba keveredtek, szidalmazták egymást.

⁵⁹ Fodor Jakabról a Nádor-huszárok alezredesi, akkoriban Török András tulajdonában álló kompániájának hadnagyáról van szó. Egyébként ugyanebben a században szolgált Bagossy zászlós is. Lásd ST HR Török, FML 1758 Karton-Nr. 11.706.

⁶⁰ Ezzel kapcsolatosan.

⁶¹ Ezredparancsnok.

⁶² Megvizsgáltatni.

⁶³ A prominens hajdúsági család, a Csanádyak két tagja, Ferenc és Sámuel egyaránt kapitányként szolgált ez időben a Nádor-huszároknál. Így nem megállapítható, hogy kettejük közül vajon melyikre gondolt Török alezredes.

⁶⁴ Török András Orczynak. Kamnitz, 1758. június 9. [1–2. o.] MNL OL Militaria Laurentii Orczy 1. d., 78. altétel.

⁶⁵ Itt: rágalom, sérelem.

⁶⁶ Török András Orczynak. Kamnitz, 1758. június 15. [2. o.] MNL OL Militaria Laurentii Orczy 1. d., 78. altétel. Idézi *Fazekas* 2006. 147. o.

negyben is szóba hozta Vrancsics ügyét, és több befolyásos személynek, így magának gróf Batthyány Lajos nádornak is írt az esetről, amint az az Orczyhoz írt június 28-ai leveléből kiderül: „Én valamint itt beszélgettünk, írtam M[éltóságos] Palat[inusnak],⁶⁷ és Koller Úr[nak], az Agensnek⁶⁸ is holnap postával írok, minthogy eő jelenti hog[y] Vrancsics mellett iparkodnak, hog[y] Majork[é]nt ide transzferáltassék,⁶⁹ én mind M[éltóságos] Palat[inusnak] ug[y] Koller Úr[nak] is meg írom Casusát⁷⁰, hog[y] dicsérte meg az N[emes] R[e]g[imen]tet, ezzel ugyan soha meg nem egyeznének. Eppen ezen Sz[ent] órában hogy ezt íram[,] veszem Pajtás⁷¹ úr Levelét Prágából s mivel ugy is staffetát⁷² kölletik⁷³ az Nagy Armadához⁷⁴ küldenem[,] ujra minden kigondolhatott ell követek...”.⁷⁵ Török igyekezete nyilván abból is fakadt, hogy ekkorra már ténylegesen be is állt az üresedés a Nádor-huszárezred őrnagy posztján. Június második felében ugyanis magát Törököt másodezredessé,⁷⁶ Pletrich János addigi őrnagyot pedig június 28-án alezredessé léptették elő.⁷⁷ Az ügygel kapcsolatos utolsó levelét július 8-án írta Orczynak, ekkor már csak röviden tért ki Vrancsicsra, mivel úgy tűnik, hogy immár felettébb bizakodó a kapitányt ellehetetlenítő buzgólkodásának sikerében, és valószínűleg nem tart szükségesnek további ez irányú lépéseket: „Én ugyan cathor[ice]⁷⁸ meg írtam Vrancsics úr dolgát eő Ex[cellenciá]j[á]na[k],⁷⁹ nem is hiszem, hog[y] illyes emberrel büntessenek bennünket.”⁸⁰

⁶⁷ A nádornak, vagyis Batthyány Lajosnak.

⁶⁸ Valamennyi császári-királyi ezrednek – így a huszárezredeknek is – volt egy bécsi székhelyű hivatalnoka, ún. ágense, aki az adott alakulat és a tisztikar képviselétét biztosította a birodalmi fővárosban az udvar és a kormányzervek felé. Fazekas Zoltán a Nádor-huszárok fenti ágensét minden bizonnyal tévesen azonosítja nagymányai Koller Ferenc udvari tanácsossal. Vö. *Fazekas* 2006. 147. o.

⁶⁹ Helyeztessék.

⁷⁰ Eset.

⁷¹ Itt: hasonló rangban szolgáló katonatárs, bajtárs. Ez esetben konkrétan Orczy Lőrinc.

⁷² Futár, küldönc.

⁷³ Kell.

⁷⁴ Valószínű a főszereg táborkarára gondol.

⁷⁵ Török András Orczynak. Kamnitz, 1758. június 28. [1. o.] MNL OL Militaria Laurentii Orczy 1. d., 78. altétel.

⁷⁶ A Nádor-huszárezred állományának 1758. évi júniusi havi kimutatásai sajnos hiányoznak, így Török előléptetésének pontos dátuma ezekből nem megállapítható, a májusi és júliusi kimutatásokból viszont kiderül, hogy májusban még alezredes, júliusban pedig már másodezredes volt. Lásd ST HR Török, FML 1758 Karton-Nr. 11.706. A kinevezés némileg pontosabb datálásában Török Orczyhoz írt levelei segítenek. Június 15-ei levelében ugyanis még alezredesnek (oleud. [sic!]), a június 28-án írottban viszont már ezredesnek (obr.) címezte magát. Lásd Török András Orczynak. Kamnitz, 1758. június 15. [2. o.] és Kamnitz, 1758. június 28. [3. o.] MNL OL Militaria Laurentii Orczy 1. d., 78. altétel. Az Udvari Haditanács ugyanakkor már május 27-én levélben értesítette a nádort Török ezredesi kinevezéséről. *Illéssy* 1897. 604. o. Ez azonban, nyilván adminisztratív okokból, csak pár héttel később hatályosult.

⁷⁷ Lásd ST HR Török, FML 1758 Karton-Nr. 11.706.

⁷⁸ Határozottan, kategorikusan.

⁷⁹ Valószínűsíthetően Batthyány nádorról van szó.

⁸⁰ Török András Orczynak. Kamnitz, 1758. július 8. [1. o.] MNL OL Militaria Laurentii Orczy 1. d., 78. altétel.

Török tényleg el is érte végül a célját, mivel 1758. augusztus 1-jén a Nádor-huszárok őrnagyává, az általa is támogatott, gróf Gvadányi Józsefet, a későbbi tábornokot és neves író-költőt nevezték ki, aki addig egyébként, Vrancsics tisztársaként, maga is a Baranyay-huszároknál szolgált.⁸¹

Az eset kapcsán némi képet kapunk a természetszerűleg a hadsereg tisztikarában is előforduló személyi ellentétekről, amelyek adott esetben súlyosan befolyásolhatták a tisztek karrierjét is. A kis közjátékból kitűnik továbbá az egyes huszárezredek, illetve tisztjeik közötti rivalizálás is. A régi és az újabb ezredek között nyilvánvalóan jelentős presztízskülönbség állt fenn, amit persze utóbbiak tisztjei, mint például a becsvágyó Török András nehezen viseltek.

Vrancsics védelmében meg kell jegyeznünk viszont, hogy a Nádor-huszárokat illető, erősen kritikus hangvételű megnyilvánulása, bár a bajtársiasságot kétségtelenül nélkülöző gesztusnak tekinthető, nem volt teljességgel alaptalan. A jászok, kunok és a hajdúk ezrede, amelynek szervezése 1756 októberében vette kezdetét, és majd csak 1757 tavaszán vonult a csehországi hadszíntérre, működésének első éveiben ugyanis rendre súlyos veszteségeket szenvedett.⁸² Ezek nem is annyira az elesettek, sokkal inkább a fogságba jutók és a szolgálatra alkalmatlanná válók nagy számából fakadt. Jellemző, hogy az ezredből, alkalmazásuk első esztendeje, 1757 folyamán 427 fő esett fogságba.⁸³ Bár szolgálatteljesítésre alkalmatlanná ekkor még csak nyolc fő vált, a második év során már 83 főt kellett hazabocsátani, mivel nem bírták a katonáskodás fáradalmait, továbbá ebben az évben is fogságba esett 371 fő.⁸⁴

Kezdetben tehát az ezred nyilvánvalóan nem rendelkezett olyan harcértékkel, mint a Baranyay-huszárok, akkor már hat évtizede fennálló, számtalan háborút végigküzdő, kipróbált csapatteste. 1758. április 21-én a nádornak írt levelében, egyes huszárai fogságba esése, illetve feladatuk nem megfelelő ellátása kapcsán, még Török is szegyenkezve kénytelen elismerni, hogy „...most tetszik ki, mit téssen az, a midőn a főtiszt és altiszt tudatlan és minden szigorral kötelességében nem oktatja és ahhoz keményen nem fogja az embert; eddig könnyebb volt más regimentekkel keverve szolgálni, de most magánosan lévén, tetszik ki, mit tudunk s mint viseljük magunkat.”⁸⁵ Problémát okozott az is, hogy az ezred tagjaitól, rangfokozattól függetlenül, nem állt távol az időnkénti túlzott alkoholfogyasztás sem.⁸⁶ Továbbá az sem emelte az ezred fényét

⁸¹ Lásd ST HR Török, FML 1758 Karton-Nr. 11.706. Török András Gvadányi kinevezéséhez való pozitív viszonyulására lásd Török András Orczynak. Kamnitz, 1758. július 15. [3. o.] MNL OL Militaria Laurentii Orczy 1. d., 78. altétel.

⁸² *Botka* 2010. 33. o.

⁸³ *Illéssy* 1897. 610. o.

⁸⁴ *Botka* 2010. 41. o.; *Fazekas* 2006. 140–141. o.; *Illéssy* 1897. 610. o.

⁸⁵ Idézi *Illéssy* 1897. 604. o.

⁸⁶ Lásd *Fazekas* 2006. 137., 139. o.

és harckészségét, hogy utánpótlásul küldött újoncai esetenként rongyosan és tetvesen érkeztek be a hadszíntéren lévő egységhez.⁸⁷

A Nádor-huszároknak ily módon, ellátásuk, felszerelésük és fegyelmük javításán túl, némi időre és tapasztalatszerzésre volt szükségük, hogy kellően ütőképes alakulattá váljanak. Ez, részben Török András elkötelezett fáradozásának köszönhetően, hamarosan sikerült is, 1759-ben ugyanis már számos alkalommal kitüntették magukat. Sőt, maga Török, főként az általa vezetett portyázások és előőrsi csatározások révén ebben az évben oly eredményesen működött, hogy utóbb, 1760. január 23-án, elnyerte a Habsburg Monarchia legmagasabb katonai kitüntetése, a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét is.⁸⁸ Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az ezredes – huszárai többségétől eltérően – ekkor már több, mint másfél évtizedes katonai múlttal bírt.

A Nádor-huszárok kétségtelen és folyamatos fejlődését egyértelműen jelzi az is, hogy a legeredményesebbé a háború utolsó hadjárati évére, 1762-re váltak. Ekkor már szinte brillíroztak, és fényes haditettek sorát hajtották végre.⁸⁹

Vrancsichhoz visszatérve, sajnos nem ismerjük a valós szituációt és kontextust, vagyis azt, hogy mikor, milyen helyzetben és vajon miért fakadhatott ki a Nádor-huszárok kapcsán. Ily módon aligha alkothatunk az eset kapcsán reális képet. Azt az előbb említett, Török által Batthyány Lajosnak írt levélben is láthattuk, hogy a Nádor-huszárok eleinte más, tapasztaltabb ezredekkel együtt kerültek alkalmazásra. Így a Baranyay-huszárokkal is számtalanszor harcoltak együtt, például a kolíni csatában ugyanazon dandár, a berlini portya során pedig ugyanazon hadosztály kötelékében.⁹⁰ Vrancsichnak ily módon nyilván kellő rálátása volt a Nádor-huszárok teljesítményére és valós értékére vonatkozóan, melyek 1757–58 folyamán, a fentiekben taglaltak tükrében, még aligha voltak a császári-királyi hadsereg állandó huszárezredeihez mérhetőek. Sőt, adott esetben, közös akcióik során, tapasztalatlanságuk és fegyelmetlenségük révén, akár harcedzettebb bajtársaik dolgát is jelentősen megnehezíthették. Sajnos azt, hogy esetlegesen egy ilyen alkalom kapcsán ragadtatta-e el magát a kapitány, vagy tényleg pusztá fennhéjázásból fakadtak a megjegyzései, feltéve hogy azok valóban olyan formában hangzottak el egyáltalán, mint Török írta, már aligha fogjuk megtudni.

Vrancsics mindenestre nagy népszerűsége bizonyosan nem tett szert a Nádor-huszárok körében. Az is elég valószínű, hogy Török ellene irányuló tevékenységéről is értesült a nyilvánvalóan meglévő, sok közös ismerős révén.

Nem tudhatjuk biztosan, de feltételezhető, hogy az erőteljes lejárató kampány ellen-súlyozása céljából, illetve őrnagyi kinevezésének meghiúsulása következtében döntött úgy, hogy maga is megpróbálja latba vetni a befolyását, miután ez a kellemetlen ügy komoly törést okozhatott volna a karrierjében. Ezt megakadályozandó, nem máshoz, mint

⁸⁷ Fazekas 2006. 138–139. o.

⁸⁸ Wurzbach 1882. 250–251. o.

⁸⁹ Lásd Illéssy 1897. 611. o.

⁹⁰ Amon 1880. 204. o. és Markó 1941. 48. o.

az akkoriban lovassági tábornoki rangban szolgáló, és már kellő tekintéllyel és befolyással rendelkező Hadik Andrásához fordult, hogy támogassa őt az őrnagyi rang elnyerésében.⁹¹ A Baranyay-huszárok ugyanis, mint részben az eddigiekből is kitűnt, sokszor voltak Hadik alárendeltségbe helyezve, aki így nyilván Vrancsicsot is jól ismerte.

A hírneves tábornok a kapitány kérésének eleget téve, 1758. október 1-jén Frauensteinből, egyenesen, az akkoriban a birodalom legbefolyásosabb katonai vezetőjének számító, gróf Leopold Daun tábornagnak írt levelet Vrancsics érdekében. Ebben elismerően szólt a kapitányról, és kiemelte, hogy már 15 éve, magát mindenkor kellőképp kitüntetve szolgál a Baranyay-huszároknál, továbbá viselkedéséről is csak tisztelettel lehet szólni. A maga részéről így Vrancsics kérését, előléptetésére vonatkozóan, támogatólag Daun magas jóindulatába ajánlotta.⁹² Nyilván Hadik közbenjárása is jelentősen hozzájárult, hogy az előléptetés nem váratott magára sokáig. 1759. május 24-én ugyanis Vrancsics a saját ezredében nyerte el az őrnagyi, vagyis főstrázmesteri kinevezést, miután Farkas József addigi őrnagy alezredessé lépett elő.⁹³

Ezt megelőzően azonban egy ideig fogságban is volt, az 1759. január 31-ei keltezésű mustrajegyzék ugyanis hadifogságban lévőként tartotta számon. Sajnos sem fogságba esésének, sem szabadulásának pontos időpontját nem ismerjük. Valószínűsíthetően 1758-ban vagy 1759 elején kerülhetett az ellenség kezébe, és minden bizonnyal már 1759. január végén szabadon is bocsátották, mivel a harcoló felek ekkor kölcsönösen kicserélték a foglyaikat.⁹⁴ Ahhoz azonban, hogy ezt követően az ezredéhez beérkezzen, nyilvánvalóan még némi időre volt szüksége. 1759 májusi előléptetésének idejére azonban már biztosan újra a Baranyay-huszárok kötelékében volt.

Előbbiek következtében azt sem tudhatjuk, hogy vajon az 1759. május 8-án Aschnál (ma: Aš, Csehország) lezajlott győztes ütközetben, melyben az ezred vitézül küzdött, Vrancsics ott volt-e.⁹⁵ Az 1760. év küzdelmeiből azonban már egyértelműen kivette a részét, és kétséget kizáróan bizonyította, hogy érdemes volt az előléptetésre. 1760 áprilisában ugyanis az Érchegeységben és a Vogtland⁹⁶ határvidékén folytatott szüntelen porosz portyázások következtében báró Wenzel Matthias von Kleefeld altábornagy vezetése alatt egy különítményt állítottak össze gyalogosokból, dragonyosokból és a Baranyay-huszárok néhány alegységéből, mely utóbbiak élén Vrancsics állt.⁹⁷

Kleefeld, csapataival április 8-án este Zwickauba érkezett, ahol hírül vette, hogy egy jelentős porosz portyázó kötelék Niedermülsen faluba vetette be magát. Erre

⁹¹ Lásd HL VII. Personalia. Gróf futaki Hadik András tábornagy és családja iratai, 1759/X-205. (A jelzet 1759-es dátuma hibás!)

⁹² Uo.

⁹³ *Amon* 1880. 228. o. és ML HR 8 1760 Karton-Nr. 7618.

⁹⁴ Lásd *Amon* 1880. 222. o.

⁹⁵ *Amon* 1880. 223–224., 592. o. és *Berkó* 1926. 87. o.

⁹⁶ Vogtland: Bajorország, Thüringia, Szászország és Csehország határvidékén található történelmi régió.

⁹⁷ *Amon* 1880. 231. o.

a tábornok a különítményével, éjszakai menetet végrehajtva, elvonult a nevezett település irányába. A poroszok azonban értesültek a hadmozdulatról, és a faluból kivonulva, a Niedermülsen és Wernsdorf közötti magaslatokon kedvező pozíciót elfoglalva várták a császári-királyi erőket. Így, amint Kleefeld csapatai, köztük a Baranyay-huszárok megkezdték előrenyomulásukat, a porosz lövegek rögtön tüzelni kezdtek. Vrancsics erre ezrede két svadronjával támadást indított a magaslatok irányába, és az ellenséges balszárnyat vissza is vetette. Közben a különítmény dragonyosai sikeresen megkerülték az ellenséget, majd annak hátába kerülvén a császári-királyi lovasság nagy vérfürdőt rendezett a poroszok között. Akiket nem vágtak le, azokat foglyul ejtették vagy menekülésre kényszerítették. Kleefeld tábornok a jelentésében kiemelte, hogy Vrancsics főstrázsamester különösen kitűnt az akció során, és vitézségéről, valamint ügyességéről egyaránt tanúbizonyságot tett.⁹⁸

1760 augusztusának végén a császári-királyi erők több portyázó különítményt is kiküldtek az ellenség nyugtalanítására. Ezek egyikét Vrancsics vezette, aki sikeres működése révén, egységével több foglyot is ejtett.⁹⁹

1760 végén, 1761 elején viszont maga is újra porosz fogságba esett, ahonnan úgymond becsületszóra elengedték.¹⁰⁰ Ez akkoriban a tisztek esetében alkalmazott hadifogság megszűnésének egyik módja volt, részben a költségek csökkentésének céljából. A hivatalos közjogi aktusnak minősülő eljárás lényege az volt, hogy a becsületszóra elbocsátott személy az adott háború időtartama alatt az őt elbocsátó állam ellen már nem harcolt, kivéve a későbbi esetleges kicserélés vagy kincstári kiváltás esetét, amikor az illető már nem a becsületszó, hanem a kicserélés, illetve a kiváltás alapján minősült szabadnak. Az adott szavát megszegőt, ismételt elfogatása esetén az ellenfél haditörvényszéke halálra ítéltette.¹⁰¹

Előbbiek következtében Vrancsics sem harcolhatott fogságból való elbocsátását követően, így hazament és otthonában tartózkodott. A források hiányos volta miatt sajnos ezúttal sem tudjuk, hogy pontosan mikor bocsátották el, csupán annyi információ áll a rendelkezésünkre az 1761. évi állománytáblázatokból, hogy 1761 novemberében már Magyarországon volt, a hivatalos megfogalmazás szerint „szolgálatának akadályoztatása miatt létszámfeletti állományba helyezve”.¹⁰² 1762. március 3-án azonban a kincstár révén ténylegesen is kiváltásra került. Ily módon ismét hadba szállhatott, minek következtében 1762. június 14-én újra bevonult ezredéhez.¹⁰³

Vrancsics fogságba esésével, illetve szabadulásával minden bizonnyal összefügg az alábbi eset is. A Somogy megyei kisközség, Andocs, búcsújáráhellyé vált temp-

⁹⁸ *Amon* 1880. 231–232. o.

⁹⁹ *Uo.* 234. o.

¹⁰⁰ ST HR 8 1761 Karton-Nr. 7637.

¹⁰¹ *Pallas* 488–489. o.

¹⁰² *Amon* 1880. 231. o.

¹⁰³ ST HR 8 1762 Karton-Nr. 7637.

lomának inventárumában található egy bejegyzés, miszerint az itt lévő Szűz Mária kegyszobor számára, pontosan az előbbi történések idején, 1761-ben, Vrancsics felesége, Festetics Katalin egy ruhát adományozott, valószínűsíthetően hálaajándékként.¹⁰⁴ A szerető hitves talán férje szabadulásáért fejezte ki ily módon a köszönetét, vagy még annak fogsága idején próbálta ekképpen a Szűzanya közbenjárását kérni.

1762-ben Vrancsics, miután visszatért ezredéhez, részt vett a döntő csatára készülő császári-királyi haderő szászországi előrenyomulásában, illetve az ennek során október 14–15-én megvívott freibergeri csatában is, amelyre a következőképp került sor. Október 14-ére virradóan a császári-királyi főserég a Zethau és Helbigsdorf (ma mindkettő Mulda település része, Németország) közötti magaslatokon foglalt állást. Ezt követően pedig Kleefeld vezérőrnagy kapott parancsot, hogy az általa vezetett összefegyvernemi kötelékkel, Helbigsdorfon keresztül nyomuljon a Rathswald nevű erdő irányába, majd az ott felállított porosz hadtest ellen hajtson végre támadást és vegye birtokba az erdőt. Kleefeld alárendeltségébe tartozott 300 Baranyay-huszár is, élükön Vrancsiccsal. A köteléknek, bár az előrenyomulást szűk mélyutakon kellett végrehajtani, ráadásul szakadó esőben, ami az utakat még nehezebben járhatóvá tette, mégis sikerült a poroszokat kemény küzdelemben az erdőből kiszorítani. Utóbbiak támogatására azonban ezt követően jelentős erősítés vonult fel, így végül visszavonulásra kényszerítették a császári-királyi csapatokat és újólag birtokba vették az erdőt. A küzdelemben Vrancsics és öt huszárja is megsebesült.¹⁰⁵

Élete és karrierje a békeidőben

Több megpróbáltatás a hétéves háborúban már nem várt rá, miután 1762. november 24-én fegyverszünetre került sor a poroszokkal, majd az év végén kezdetüket vették a béketárgyalások is. 1763. február 15-én a Hubertusburgban aláírt békeszerződés révén pedig hivatalosan is lezárult a hét évig tartó küzdelemsorozat.¹⁰⁶ A Baranyay-huszárok ezrede, mely jelentős veszteségeket szenvedett a háborúskodás során, 1763 májusában vonult el Gabel (ma: Jablonne v Podještědi, Csehország) központú békeállomásaira, melyekben a következő 15 évet töltötte.¹⁰⁷

A hosszú békeidőszak ellenére Vrancsics karrierje tovább ívelt felfelé. 1768. november 1-jén ugyanis létszámfeletti alezredessé lépett elő a Baranyay halála miatt 1766-tól immár Nauendorf-huszárezrednek hívott alakulatánál. Ekkoriban szabadságot vett ki,

¹⁰⁴ Knapp 2019. 30. o.

¹⁰⁵ Amon 1880. 244–245. o.

¹⁰⁶ Uo. 246. o.

¹⁰⁷ Uo. 247. o.

és Magyarországra utazott.¹⁰⁸ 1769-ben tartósan Bécsbe vezényelték udvari szolgálatra, majd elvezénylését a következő évben is fenntartották.¹⁰⁹

1771. január 1-jén, az akkor gróf Bethlen Ádám József generális-főstrázsamester (vezérőrnagy) tulajdonában állt, későbbi 10. számú huszárezredbe helyezték át megbízott ezredparancsnokként, de továbbra is alezredesi rangban. Hamarosan viszont – 1773. május 1-jén – ezredessé, akkori megnevezéssel őbesterré, egyúttal hivatalosan is ezredparancsnokká lépett elő.¹¹⁰ Bethlen tábornok halála következtében ugyanekkor az ezred is új tulajdonost kapott báró Barco Vince vezérőrnagy¹¹¹ személyében.¹¹² Mindeközben, 1772 folyamán, az addig Erdélyben, Dés központtal diszlokált ezredet áthelyezték a Lengyelország első felosztása révén a Habsburg Monarchia fennhatósága alá került Galiciába. 1775 áprilisában pedig az alakulatot az akkoriban megszerzett Bukovinába vezényelték, ahol az ezred törzsét, így Vrancsicsot is Csernovicba (ma: Csernyivci, Ukrajna) helyezték.¹¹³

Ez idő alatt ugyanakkor Vrancsics magánélete, szemben sikeres pályafutásával, meglehetősen rosszul alakult, mivel súlyos tragédiák érték. Egymás után elvesztette ugyanis valamennyi gyermekét. Mint korábban említettük, összesen három gyermeke született, akik közül a katonai személyügyi nyilvántartások alapján 1765-ben még mindegyik élt. 1767-ben azonban már csupán kettő, 1771-ben pedig már csak egy gyermeke, egy fiú volt életben.¹¹⁴ 1778 elején azonban őt is elragadta a halál, amint arról az ezredes öszszetört szívé, gyászoló hitvese, Vrancsics Katalin szomorúan beszámol bátyjának, gróf Festetics Pálnak az 1778. február 12-én írt francia nyelvű levelében: „Helas avec quel parole puis je vous decrire l’amertume de mon ame, Mon cher fils, mon unique fils est mort.”¹¹⁵ Sajnos az irományból, a vigasztalhatatlan édesanya keserves siránkozásán túl, érdemi részleteket nem tudunk meg sem a fiáról, sem halálának körülményeiről.

Ily módon a Vrancsics házaspár szomorú története is jól példázza azt a sajnálatos tény, miszerint a korszakban a gyermekek jelentős része nem érte meg a felnőttkort.

A bajor örökösödési háború és a Wesellényi-affér

Az ezredesnek ráadásul, a számára rendkívül tragikus 1778-as esztendőben, másfél évtizednyi béke után, ismét hadba kellett vonulnia. Az 1777 végén elhunyt utolsó Wittels-

¹⁰⁸ ML HR 8 1768 Karton-Nr. 7620.

¹⁰⁹ ML HR 8 1769, 1770 Karton-Nr. 7620.

¹¹⁰ *Amon* 1892. 73., 75. o.; ML HR 10 1771 Karton-Nr. 7726; ML HR 10 1774 Karton-Nr. 7727.

¹¹¹ Utóbb, 1773-tól altábornagy, 1788-tól pedig lovassági tábornok. Pályafutására lásd *Nagy-L.* 2020. 65–67. o.

¹¹² *Amon* 1892. 75. o.

¹¹³ Uo. 73–74., 76. o.

¹¹⁴ Lásd ML HR 8 1765 Karton-Nr. 7619; ML HR 8 1767 Karton-Nr. 7620; ML HR 10 1771 Karton-Nr. 7726.

¹¹⁵ „Jaj, mely szavakkal lennék képes leírni Önnek lelkem keserűségét, az én drága fiam, az én egyetlen fiam halott.” MNL OL Festetics II. Pálhoz címzett levelek 182. altétel.

bach uralkodó, III. Miksa bajor választófejedelem örökségéért ugyanis újabb összecsapásra került sor a Habsburgok és a poroszok, illetve utóbbiak szövetségesei között. Bár az ellenségeskedések csak 1778 júliusában vették kezdetüket, a Vrancsics parancsnoksága alatt álló Barco-huszárok már januárban menetkész állapotba helyezettek, majd március második felében el is vonultak a főserég Königrätz (ma: Hradec Králové, Csehország) központú gyülekezési helyére, ahol az elővédbe nyertek beosztást.¹¹⁶

A bajor, cseh és morva területeken lefolyt furcsa háború a század korábbi nagy és véres küzdelmeivel szemben viszonylag gyorsan és békésen zajlott le. A főerők közötti igazán jelentős összecsapásra végül nem is került sor. A két szembenálló hadvezetést ugyanis – a nagyobb szabású hadműveletek helyett – sokkal inkább hadseregeik élelmezésének problémája foglalkoztatta.¹¹⁷ A felvonult magyar huszárezredek számára azonban ez a végül még egy esztendeig sem tartó hadiállapot is elég volt ahhoz, hogy a felderítő portyázások és a kisebb összecsapások révén ismét megcsillogtassák vitézségüket. Így a Barco-huszárok a július 23-ei Rohenitz (ma: Rohnice, Csehország) és Groß Jessenitz (ma: Velká Jesenice, Csehország) között lezajlott ütközetben, majd az augusztus 25-én a bajorországi Burkersdorfnál (ma Küps település része, Németország) az ellenséges utóvéd felett aratott győzelem során is kitüntették magukat. Előbbi ütközetek mellett természetesen az előőrsi szolgálatban, valamint a portyázásokban és a felderítésekben is aktív szerepet játszottak.¹¹⁸ Novembertől pedig, téli szállásra vonulva, határvédelmi feladatokat láttak el a határoknál felállított kordonokba beosztva.¹¹⁹

Magának Vrancsicsnak a hadjárat alatti működéséről sajnos nincs adatunk. Mindössze egyetlen érdekes epizódot sikerült ez időből fellelnünk, amely ezúttal is egy tisztársával való konfliktusához kötődik. A hadszínterre vonulást követően történt ugyanis, hogy összetűzésbe keveredett az ezredében akkoriban kapitányként szolgáló báró hadadi Wesselényi Miklóssal, a féktelen természetű, később „zsidói bölényként” elhíresült erdélyi főúrral. Utóbbi ugyanis feleségét, Cserey Helénát és gyermekét¹²⁰ is magával vitte a táborba. Ezt azonban felsőbb utasítás tiltotta. Így Vrancsics is parancsot adott ki, hogy a tisztiek küldjék haza családtagjaikat. Wesselényi viszont vonakodott ennek eleget tenni.¹²¹ Mire Vrancsics magához hívatta Wesselényit, akit állítólag ágyban fekve fogadott, majd ezt mondta neki: „Kapitány uram, a mint hallom, bárónéját a parancsolatok ellenére mind itt tartja, már én csak azt teszem, hogy kirendelvéen két káplárokot, elkergettetem a regimenttől.” Wesselényi erre, miután az ezredes a parancsot nyomban ki akarta adni, nekítámadt azzal, hogy „a mint látja, most nem obesterrel, hanem vaczkában fetregő disznóval van dolga”, majd kardot rántott.

¹¹⁶ *Amon* 1892. 77–78. o.

¹¹⁷ *Hahner* 1989. 5–6. o.

¹¹⁸ *Amon* 1892. 79–80. o.

¹¹⁹ Uo. 81–82. o.

¹²⁰ Ez a házaspár tíz korán elhalt gyermekének egyike volt, nem pedig ifjabb Wesselényi Miklós, a későbbi reformpolitikus, ő ugyanis csak 1796-ban született.

¹²¹ *Földváry* 1898. 201. o.

Erre – az ágyában nyilván fegyvertelenül fekvő, Wesselényinél amúgy is mintegy három évtizeddel idősebb – Vrancsics, segítség után kiáltva a szomszéd szobába menekült.¹²² Ezt hallva az ezredes segédtisztje és Wesselényi századának másodkapitánya is odasietett és közbeavatkozott,¹²³ így vérontásra szerencsére nem került sor.

A történet valószínűleg Wesselényi hátrahagyott leírása nyomán maradt fenn, ezért teljesen hiteles képet erre az esetre vonatkozóan sem tudunk felvázolni.¹²⁴ Az ágyban fekvő ezredes alakja ugyanakkor, amennyiben ez tényleg megfelel a valóságnak, mindenképpen kifejezi a fia halála következtében nyilvánvalóan rendkívül megviselt Vrancsics testi-lelki állapotát. Talán illetően enerváltságából is fakadt, hogy nem csinált komoly fegyelmi ügyet Wesselényi viselkedéséből, a katonai iratokban ugyanis az esetnek semmi nyoma nem maradt. Joggal feltételezhetjük, hogy az ezredes az affért nem jelentette a felettes szerveknek, noha Wesselényi rendkívül súlyos függetlemsértést követett el. A kapitány megúszta annyival, hogy parancsnoka rövid fogdára ítélte, ami ez esetben igen csak enyhe büntetésnek tekinthető.¹²⁵

Ezt követően azonban Wesselényi kilépett a hadseregből, rangjának és katonai jellegének megtartása nélkül. Kazinczy Ferenc Wesselényiről szóló rövid leírásában ezt a következőképp magyarázza: „Wesselényi kerülni akarva az ezredesével való újabb összeütközést, s mert imádott hitvesétől semmi tekintetek miatt nem akart külön lenni, egyedül öbestere által nem sajnálva, elhagyá szolgálatát és végkép haza költözött Zsibóra”.¹²⁶ Ezt a szépitő narratívát más, későbbi életrajzírók is átveszik.¹²⁷

Véleményünk szerint ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a hadseregben aligha sajnálták a felettből problémás Wesselényi távozását, így tiszti rangját sem tarthatta meg. Távozásának illetően módja és az, hogy kilépése éppen egy háború kezdetén történt, amikor rendszerint minden katonára szükség volt, inkább arra enged következtetni, hogy a tiszti rangra gyakorlatilag méltatlanná vált, és kvietálása inkább egyfajta közös megegyezésen alapult. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy elkerülte a hadbíróság általi felelősségre vonást.

A még csak nyolc éve szolgáló,¹²⁸ öntörvényű és az arisztokrata gógtól sem mentes Wesselényi,¹²⁹ aki kapitányi rangjához is vásárlás révén jutott 1773-ban,¹³⁰ kevésbé volt alkalmas a feltétlen engedelmisséget és az alá-fölérendeltségi viszonyok szigorú

¹²² *Petri* 1901. 441. o. Az idézetek forrását Petri sajnos nem közli.

¹²³ *Földvály* 1898. 201. o. és *Petri* 1901. 441. o.

¹²⁴ Életrajzírója, Földvály László, a Wesselényi által a történekről 1781-ben írt „Species facti”-ra (tényleírásra) hivatkozik. *Földvály* 1898. 242. o. Petri Mór valószínűleg szintén ebből merített, jóllehet hivatkozás nélkül.

¹²⁵ Lásd *Petri* 1901. 441. o.

¹²⁶ *Kazinczy* 1880. 311. o.

¹²⁷ Lásd *Földvály* 1898.

¹²⁸ Katonai szolgálatát 1770. május 22-én kezdte alhadnagyként az akkor még Bethlennek nevezett, későbbi 10. számú huszárezredben. Lásd ML 1771 HR 10. Karton-Nr. 7726.

¹²⁹ Erre vonatkozóan lásd *Földvály* 1898. 200. o.

¹³⁰ *Amon* 1892. 76. o.

betartását megkövetelő katonaeletre. Ez tiszti pályafutása első és egyúttal utolsó háborújába vonulván élesen ki is ütközött. Ekkor ugyanis előbbieket betartását különösen megkövetelték, a békeidők lazább fegyelmével szemben. Azt mindenesetre kétséget kizáróan leszögezhetjük, hogy kettejük konfliktusában, aligha Vrancsics volt a hibás, aki csak a meglévő előírásoknak próbált érvényt szerezni. A korábbiakban ugyan megessett, hogy a tisztek magukkal vitték családjukat a táborba is, de a 18. század vége felé ez – az észszerűséget szem előtt tartva – már nem volt megengedett.

Wesselényi, bár kilépésére hivatalosan augusztus 31-ei hatállyal került sor, minden bizonnyal már július elején, anélkül, hogy egyszer is bevetésre került volna, elhagyta egységét és hazaindult.¹³¹ Az Udvari Haditanács irataiban ugyanis feljegyzésre került, hogy július eleje körül a sziléziai Bielitzen (ma: Bielsko-Biala, Lengyelország) utazott keresztül, ahol máskülönben aligha fordult volna meg, mivel a hadműveletek jóval nyugatabbra zajlottak.

Az átutazás ténye és az ennek során történtek persze korántsem véletlenül, hanem abból kifolyólag kerültek feljegyzésre, hogy Wesselényi hazaútja során sem hazudtolta meg önmagát, amiről az életét taglaló művek természetesen nem szólnak. Az történt ugyanis, hogy a heves vérmérsékletű báró, Bielitzen való áthaladása során, ellenállt a vámvizsgálatnak, miközben a vámtisztviselőkkel a legalábbvalóbb módon viselkedett, sőt vezetőjüket tetteleg is bántalmazta. A Sziléziai Bankhivatal és a tescheni Bankfelügyelőség jelentései alapján az ún. Miniszteriális Bankdeputáció (Ministerial-Banco-Deputation) emiatt panasszal élt ellene a katonai szerveknél.¹³² Az Udvari Haditanács a bejelentés nyomán már július közepén meg is kezdte Wesselényi ellen a vizsgálatot. Végül azonban, arra hivatkozva, hogy Wesselényi már nincs a hadsereg állományában, elutasította a Bankdeputáció feljelentését, azt javasolva, hogy az ügyben forduljanak az illetékes erdélyi hatóságokhoz.¹³³

Ennek kapcsán mindenesetre érdekes, hogy a Haditanács augusztus 19-én zárta le az ügyet illetően módon, Wesselényi viszont, mint említettük, hivatalosan csak augusztus 31-ei hatállyal lépett ki a szolgálatból. Bár a Haditanács érvelése nem teljesen állta meg a helyét, feltehető, hogy nem kívántak az ügygel foglalkozni, esetleg Wesselényinek akadt megfelelő helyen néhány magas rangú pártfogója. Ily módon ezen affér kapcsán is elkerülte a hadbírósi eljárást.

A szerencse azonban nem állt mindig mellette. Mint közismert, fékezhetetlen természetéből fakadóan utóbb, 1785-ben, több évre a kufsteini várbörtönbe zárták, miután szomszédja, gróf Haller János kastélyára támadt, majd azt el is foglalta.¹³⁴

¹³¹ Valószínű, hogy a történetek után nem marasztalták az ezredben, de az is lehet, önkényesen távozott a fenti időpontban. A kilépés engedélyeztetéséhez kapcsolódó hivatalos ügymenet ugyanakkor szükségszerűen bizonyos időt vett igénybe, ebből fakadhat a tényleges távozás ideje és a kilépés hivatalos dátuma közötti több hetes eltérés.

¹³² HKR Prot. 1778 Dep. G. (Bd. 1316.) 3230. o. és HKR 1778 Prot. Dep. G. (Bd. 1317.) 3419. o.

¹³³ Lásd HKR 1778 Dep. G. Prot. (Bd. 1317.) 3419. o.

¹³⁴ *Kazinczy* 1880. 313–314. o. és *Kurucz* 2013. 117. o.

Nyugállományba vonulás

Wesselényi távozását követően alig fél évvel, 1778. december 31-ei hatállyal, Vrancsics maga is otthagyta a katonai szolgálatot, miután kérelmére nyugállományba helyezésre került.¹³⁵ A nehéz döntéshez, miszerint a háború közepén otthagyja az ezredét és a katonai szolgálatot, minden bizonnyal erősen hozzájárult családi tragédiája és ebből fakadó, lehangolt közérzete. Az ezred ügyeinek hivatalos átadás-átvételére 1778. december 19–20-án került sor Vrancsics és Filó József alezredes, leendő ezredparancsnok között.¹³⁶ Vrancsics nyugellátmánya, a rangjának megfelelően, évi 1200 forint lett, melyet, kérése nyomán, a pécsi hadipénztárból folyósítottak számára.¹³⁷

A hadseregtől való távozása ugyanakkor korántsem zajlott le zökkenőmentesen. Már az előbb említett átadás-átvétel során kiderült, egyúttal jegyzőkönyvben is rögzítették, hogy az ezredpénztárban csak 7569 forint, valamint 55 és fél krajcár volt, noha állítólag 8808 forint, 21 és 3/8 krajcárnak kellett volna lennie.¹³⁸ Ennek nyomán az udvari haditanácsi számvevőség vizsgálatba kezdett, amelynek alapján a számvevőség 1781. június 21-ei jelentésében a következő megállapításokat tette:

- a fennálló hiány kevesebb a korábban becsülnél, mindösszesen 788 forint, 21 és fél krajcár, ez is részben még a Vrancsics kinevezését megelőző időből, 1767. november előtről származik;
- a pénztár ezen tartozásáról a kincstár felé az ezredesnek ugyanakkor tudomással kellett bírnia, de ennek rendezése ügyében semmit sem tett;
- némely beérkező pénzek, szabálytalanul, a hadipénztár helyett az ezred folyókasszájába kerültek;
- az 1774-ben a tiszti egyenruhák beszerzésére kapott összeg szintén nem került átvezetésre az ezred pénztárába, miután annak összegét, vagy a már megvásárolt anyagot az ezred számvivője saját céljaira használta fel, valószínűsíthetően az ezredparancsnokság tudtával;
- a fennálló hiányhoz hozzájárult végül az is, hogy több tiszt is tartozott az ezrednek.

A vizsgálat nyomán utóbbiakat felszólították adósságuk megtérítésére. Ami pedig a számvivőt illeti, miután a fizetése egy részét már korábban, hónapokon keresztül átadta az ezredpénztárnak, és ily módon letörlesztette a ruhák árát, ráadásul időközben el is halálozott, vele a továbbiakban nem foglalkoztak.

Végül kártalanításra kötelezték magát Vrancsicsot is 643 forint és fél krajcár erejéig. Volt ezrede pedig egyúttal felhatalmazást nyert arra, hogy ha Vrancsics ennek nem tene eleget, akkor előbbi összeget levonathassa a számára folyósított nyugilletményből.

¹³⁵ Lásd *Amon* 1892. 82. o.; ML HR 10 1780 Karton-Nr. 7729; HKR Prot. 1778 Dep. G. (Bd. 1322.) 4869. o.

¹³⁶ HKR Akten 1779-25-733.

¹³⁷ HKR Prot. 1778 Dep. G. (Bd. 1322.) 5107. o.

¹³⁸ Lásd HKR Akten 1779-25-733.

Minderről a magyarországi főhadparancsnokságon keresztül értesítették a nyugállományú ezredest, aki azonban a döntés ellen kifogással élt, és próbálta a kifizetést minél jobban elhúzni. Ennek végül nem is tett eleget, így az ezred 1781 vége felé kezdeményezte az illetményéből való levonást. Az ügy ily módon valószínűleg le is zárult minden egyéb következmény nélkül, gyakorlatilag tehát nem lépte túl az ezred és az érintettek közötti pénzügyi elszámolási vita keretét.¹³⁹

Pár évtizeddel később előbbieik már komoly fegyelmi következményekkel is jártak volna, úgy látszik azonban, hogy ebben az időben nemcsak az ezredkasszát, de az ilyen jellegű ügyek megítélését is lazábban kezelték. Tapasztalataink alapján egyébként az effajta pénzügyi visszaélések és hanyagságok korántsem voltak példa nélküliek a korszak ezredparancsnokainak esetében. Nyilván a Vrancsics-féle 18. századi, vidéki nemesurakból lett katonákon aligha kérhetjük számon a mai értelemben vett számviteli szabályokhoz történő merev ragaszkodást.¹⁴⁰ Sajátos gazdálkodási habitusukhoz így valószínűleg a felsőbb vezetés is hasonló elnézéssel viszonyult. Utóbbi kapcsán talán az sem mellékes, hogy az Udvari Haditanács elnökét ekkoriban történetesen gróf Hadik Andrásnak hívták, aki korábban, mint láttuk, meglehetősen támogatónak bizonyult Vrancsics irányában. Ráadásul katona mivoltához képest meglehetősen humánus érzelmű ember volt.

A földbirtokos

Nemes Vrancsics Pál ezredes, vagyona révén a köznemesség elitje, az ún. *bene possessionati* (jómódú birtokosok) kategóriájába tartozott, akinek tekintélyét ráadásul társadalmi kapcsolatai és magas katonai rangja is emelték.

Vagyon helyzete lehetővé tette, hogy katonai pályafutása mellett földesúrként is aktív, széles körű tevékenységet folytasson. Jelentősnek mondható birtokai, melyek elhunytakor 7417 holdat tettek ki, döntően anyai ágon, a tóti Lengyel család révén kerültek a tulajdonába.¹⁴¹ Ezen birtokállomány keletkezése bő két évszázadra nyúlt vissza, és házasság útján került a tóti Lengyelek kezére. A 16. század első felében ugyanis Lengyel Boldizsár a jelentékeny vagyonú Faiszy Katalint vette feleségül, aki anyja, Somlyay Anna révén ezenfelül még a Somlyay-birtok egyik örököse is volt. Boldizsár ükunokája volt tóti Lengyel Miklós, akinek pedig az egyik lánya Vrancsics édesanyja, Julianna volt. Rá ily módon az ún. Somlyay-Faiszy-örökségből tekintélyes rész jutott, amely természetesen idővel a fiára szállt.¹⁴²

¹³⁹ Lásd HKR Akten 1782-58-121.

¹⁴⁰ Kivételek persze azért akadtak, elég csak a pénzügyek terén is rendkívül gondos és körültekintő gróf Hadik Andrásra utalnunk. Lásd *Markó* 1941. 44–47., 79–80. o.

¹⁴¹ *Kaposi* 1989a. 232. o. és *Uő* 1989b. 192. o.

¹⁴² Lásd *Baranyai* [1914.] 622. o.; *Kaposi* 1989a. 226–227. o.; *Nagy* 1860. 91. o.

E vagyont Vrancsics ráadásul sikeresen tovább is gyarapította. Így például 1759-ben Lengyel Lajos elhunytával megszerezte a Baranya megyei Varga település birtokát.¹⁴³ Az 1760-as években pedig, miután 1764-ben az addig közösen birtokolt¹⁴⁴ vrászlói, pathi (ma: Pát) és gardosi földeket Lengyel Miklós öt gyermeke, illetve azok le-származottai kimérették és ténylegesen felosztották egymás között. Vrancsics, az anyja révén öt illető ötödrész mellé, zálogba vette két rokona birtokrészét is. Ily módon a vrászló-pathi uradalom háromötödével rendelkezett, ami lényegesen hatékonyabb gazdálkodást tett lehetővé.¹⁴⁵

A termelékenységet ezenkívül, gondos birtokosként, más módon is igyekezett növelni. Egy 1784-ben tartott összeírás szerint Vrancsics vrászlói, pathi és gardosi földjein 211 hold szántót és 35 kaszálórétet irtottak ki. Ezeket az irtást végző parasztoktól visszaváltotta és teljes egészében urasági földként használta a majorságához csatolva.¹⁴⁶ Mindemellett szőlőültetést is végeztetett a vrászlói hegyen, ahol egyúttal pincét is építtetett. Vrászlón kocsmát, Gardoson pedig bognárházat, továbbá az uradalom területén új béres házat istállókkal, új birkás házat és juhakolt, szénapaját, gulyakolt karámmal, pajtát padlással, majorsági házat, végül vízimalmot is építtetett, ahol deszkavágás folyt. Résztulajdonosként közreműködött továbbá a pathi lisztes malom építésében is.¹⁴⁷

A legjelentősebb és egyúttal legmaradandóbb alkotása azonban a feleségével együtt, 1760 körül, a birtokaik központjává tett Felsőbogáton¹⁴⁸ emeltetett kúria lett. Az 50×10 méteres, téglalap alaprajzú, kéttraktusos, kontyolt manzárdtetős, földszintes barokk épület 16 helyiségből áll. Különlegessége, hogy a Vrancsics-Festetics házaspár kilenc helyiséget falfestésekkel díszített.¹⁴⁹ Ezek, vagy legalábbis egy részük elkészítésével a késő barokk festészet népszerű mesterét, Dorfmeister Istvánt bízták meg. A bécsi művészeti akadémián végzett, ausztriai származású, de 1764-től Sopronban megtelepedő, rendkívül termékeny festő főként dunántúli templomok és kastélyok díszítése révén vált ismertté. Jóllehet oltár- és arcképeket is festett, művészete legfontosabb alkotásainak egyértelműen a freskói tekinthetőek.¹⁵⁰

Az egykori Vrancsics-kúria legjelentősebb falfestménye a szalon 9×5 méteres mennyezeti freskója, amely a négy évszak allegóriáját ábrázolja, bizonyosan Dorfmeister alkotása. Ezen ugyanis megtalálható az aláírása, a mű készítésének időpontjára utaló

¹⁴³ *Bezerédy* 1982. 207. o.

¹⁴⁴ Az ezekből származó jövedelmet ugyanakkor felosztották egymás között. Lásd *Kaposi* 1989a. 227. o.

¹⁴⁵ Lásd *uo.* 227–228. o.

¹⁴⁶ *Kaposi* 1993. 199. o. és *Uő* 1997. 68. o.

¹⁴⁷ <http://pativagyok.bloglap.hu/oldalak/leveltari-dokumentumok-rovid-ismertetese-39303/> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.)

¹⁴⁸ Az épület ma Alsőbogát közigazgatási területéhez tartozik, Felsőbogát ugyanis az idők során, pusztává válva, elnéptelenedett.

¹⁴⁹ <https://www.kastelyok.com/adatlap.php?details=1073> (A letöltés időpontja: 2022. május 10.)

¹⁵⁰ *Eber* 1935. 256–257. o.; *Kenyeres* 1967. 392. o.; *Mihályi* 1928. 540. o.

1771-es évszámmal együtt. Szignója néhány más helyiségben is fennmaradt, de sajnos nem mindenhol, így utóbbi esetekben csak feltételezhető, hogy szintén az ő munkáiról van szó.¹⁵¹

A tetszetős épület a kor és a tulajdonosok reprezentációs igényeinek megfelelően tájparkkal és franciakertréval is kiegészült.¹⁵² Továbbá, gazdasági központ funkciójából fakadóan, egy 300 négyzetméteres boltozatos pince és gazdasági épületek is kialakításra kerültek.¹⁵³

Végül, Vrancsics földbirtokosi működéséhez kapcsolódóan, szólni kell arról is, hogy természetszerűleg, a korabeli nemesurak többségéhez hasonlóan őt sem kerülték el a különböző birtok- és adósságperek, például a gigei földek használata révén a többi ottani közbirtokos ellen; a pathi vízimalom haszna kapcsán a Lengyel család egyik tagjával, vagy éppen sógornőjével, Festetics Borbálával szemben, akivel azonban felesége halálát követően egyezséget kötött.¹⁵⁴

Az utolsó évek

Rokonságához természetesen a birtokpereknél kellemesebb események is kötődtek, például gróf tolnai Festetics György és jakabházi Sallér Judit Rozália 1783. március 2-án, Rábahídvégen tartott menyegzőjén zalabéri Horváth József császári-királyi kamarás, zalai alispán és nemes Foky József vasi szolgabíró mellett ő volt az egyik esküvői tanú.¹⁵⁵ A Georgikon majdani alapítója, Festetics György ugyanis felesége, már említett bátyjának, Pálnak volt a fia.¹⁵⁶ Az ifjú gróf nem mellesleg ekkoriban szintén huszártiszt volt, méghozzá a Graeven-huszárezred első kapitánya.¹⁵⁷ Ezt megelőzően pedig, 1779 és 1782 között, a Barco-huszárezredben szolgált mint az ezredesi osztály első svadronjának másodkapitánya.¹⁵⁸

¹⁵¹ <https://www.kastelyok.com/adatlap.php?details=1073> (A letöltés időpontja: 2022. május 10.); <https://www.sonline.hu/kozelet-somogy/2013/05/igazi-kincsek-kerultek-elo-a-kastely-restauralaskor-fotok> (A letöltés időpontja: 2022. június 2.); <https://villabogart.hu/villabogart/vrancsics-kiskastely/> (A letöltés időpontja: 2022. május 27.)

¹⁵² Lásd Alsóbogáti kiskastély, <https://www.youtube.com/watch?v=cpUgaVHIsQg> (A letöltés időpontja: 2022. május 12.)

¹⁵³ <https://www.sonline.hu/kozelet-somogy/2013/05/igazi-kincsek-kerultek-elo-a-kastely-restauralaskor-fotok> (A letöltés időpontja: 2022. június 2.)

¹⁵⁴ Lásd *Kallós* 1862. 265., 401. o. és <http://pativagyok.bloglap.hu/oldalak/leveltari-dokumentumok-rovid-ismertetese-39303/> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.)

¹⁵⁵ Rábahídvégi római katolikus plébánia anyakönyvei. 2. k. Házassági anyakönyvek, 1735–1786. fol. 122. Lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6RKV-Y?cc=1743180&cat=403421> (A letöltés időpontja: 2022. május 10.) és [https://hu.wikipedia.org/wiki/Festetics_Gy%C3%B6rgy_\(mez%C5%91gazd%C3%A1lsz\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Festetics_Gy%C3%B6rgy_(mez%C5%91gazd%C3%A1lsz)) (A letöltés időpontja: 2022. május 10.)

¹⁵⁶ Lásd <http://genealogy.euweb.cz/hung/festet1.html> (A letöltés időpontja: 2022. május 24.)

¹⁵⁷ Egészen pontosan a 2. őrnagy osztály 2. svadronjának volt a századparancsnoka. Lásd ML HR 4 1784 Karton-Nr. 7440.

¹⁵⁸ ML HR 4 1784 Karton-Nr. 7440. és ML HR 10 1782 Karton-Nr. 7730.

Mindenképp figyelemre méltó, hogy 1779. január 16-án helyezték az előbbi ezredbe, ahonnan Vrancsics mindössze két héttel korábban vonult nyugállományba.¹⁵⁹ Ezredparancsnokként, nyilvánvalóan még tevőlegesen közreműködött Festetics Barco-huszárokhöz történő kinevezésében. Egy effajta áthelyezés ugyanis mindenkor egy időigényes, több lépcsős adminisztratív eljárás keretében került lebonyolításra. Előkészítése így feltehetően még Vrancsics idejében, egyúttal az ő támogatása mellett történt.

A nyugállományú ezredes fia elvesztése után hamarosan újabb tragédia érte. Vigasztalhatatlan hitvese, Festetics Katalin ugyanis hamarosan követte utolsó gyermekét a halálba.¹⁶⁰ Ennek időpontja sajnos nem megállapítható, miután a felsőbogáti egyházi anyakönyvek csupán 1788-tól állnak rendelkezésünkre.¹⁶¹ Vrancsics ezt követően, ugyancsak ismeretlen időpontban, minden bizonnyal az 1780-as évek első felében, ismét megházasodott. Második felesége benefai Bacsák József és Kondé Anna lánya, Jozefa volt, aki 1762-ben született, tehát körülbelül 40 évvel volt fiatalabb az ekkoriban már életesnek számító ezredesnél.¹⁶² A menyasszony kora egyértelműen arra enged következtetni, hogy Vrancsics azon reményben lépett újra frigyre, hogy örökösről gondoskodjon. Ez azonban végül nem adatott meg neki.

Sőt, élete vége felé, 1788-ban, ismeretlen okból, talán anyagi nehézségekből,¹⁶³ esetleg idős korából vagy egészségügyi problémákból fakadóan, vagy azért, mert már reménytelennek látta utódlását, vrászlói, pathi és gardosi földjeit zálogba adta a kiváló üzleti érzékkel rendelkező ügyvédnek, Boronkay Józsefnek.¹⁶⁴

Alig két esztendő múlva, 1790. július 7-én érte a halál Felsőbogáton.¹⁶⁵ Elhunytát a magyarországi főhadparancsnokság 1790. július 24-én jelentette Budáról Bécsbe az Udvari Haditanácsnak.¹⁶⁶ A jelentés érdekessége, hogy tévesen vezérőrnagyként tünteti fel Vrancsicsot, ami jelzi, hogy a Habsburg Monarchia sokrétű és rendszerint alapos katonai adminisztrációjának működése sem volt minden esetben hibátlan. Vrancsics ugyanis a nyugállományú ezredesek és tábornokok illetményeit nyilvántartó kasszakönyvek, az ún. *Stabsbuchok*, illetve a halotti anyakönyvi bejegyzés alapján

¹⁵⁹ ML HR 10 1779 Karton-Nr. 7728. és *Kurucz* 2013. 103. o.

¹⁶⁰ Elhunytáról csak közvetett információink vannak. Egyrészt a Kallós Lajosnál szereplő megjegyzés, miszerint, Festetics Borbála, testvére elhunytával, ennek férjével, Vrancsics Pállal peralkura lépett (*Kallós* 1862. 265. o.), másrészt Vrancsics másodszori házasságkötésének ténye valószínűsíti ezt.

¹⁶¹ Egészen pontosan a somogyeszi római katolikus egyházközség anyakönyveiről van szó, miután Felsőbogat, önálló plébánia híján, ennek a fiókegyházaként működött.

¹⁶² *Kempelen* 1911. 199. o. és <https://www.geni.com/people/Jozefa-Bacs%C3%A1k-de-Benefa/6000000104639267972> (A letöltés időpontja: 2022. május 11.)

¹⁶³ A 18. század végére a magyar főnemesség és köznemesség jelentős része eladósodott. Lásd *Kurucz* 2013. 105. o. Így ez Vrancsics esetében sem kizárható, különösen az általa a korábbi évtizedekben eszközölt, nagyszabású beruházások fényében.

¹⁶⁴ *Kaposi* 1989a. 228. o. és *Uő* 1989b. 191. o.

¹⁶⁵ Somogyeszi római katolikus plébánia anyakönyvei. 2. k. Halotti anyakönyvek, 1788–1853. 237. o. Lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6L93-1T?i=133&cc=1743180&cat=383935> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.)

¹⁶⁶ Lásd HKR Akten 1790-61-185.

is egyértelműen ezredes volt, és bizonyosan nem léptették elő nyugállományba helyezését követően címzetes vezérőrnaggyá.¹⁶⁷ A tévedés annak fényében még különösebb, hogy a jelentést nem más, mint az akkori magyarországi főhadparancsnok, báró Barco Vince lovassági tábornok küldte, aki fél évtizeden át Vrancsics ezredének tulajdonosa volt, így nyilvánvalóan jól ismerte őt. Az elíráshoz persze hozzájárulhatott Barco szellemi képességeinek – magas korából fakadó – esetleges hanyatlása vagy sokkal inkább valamely alárendeltjének a figyelmetlensége.

Az ezredest özvegye, Bacsák Jozefa mindössze egy évtizeddel élte túl, miután alig 38 esztendősen, 1800. április 26-án elhunyt Felsőbogáton.¹⁶⁸ A Vrancsics család eképpen kihalt, hatalma, gazdagsága szertefoszlott, neve idővel feledésbe merült, helyére új nemzetségek léptek.¹⁶⁹

Vrancsics Pál egykori lakhelye azonban, szerencsés módon, máig fennmaradt, sőt a valaha oly pompás kúria, a jelenlegi tulajdonosok elhivatott fáradozásának köszönhetően, a közelmúltban példás felújításon esett át. Ily módon napjainkban, az enyészetből új életre kelve, ismét régi fényében tündököl.¹⁷⁰ A változatos sorsú ezredes, ismeretlenség homályából napvilágra került portréja pedig szintúgy kiváló állapotnak örvend. Így e két becses tárgyi forrás, Vrancsics Pál földi létének impozáns lenyomataként, újra büszkén őrzi az emléket.

¹⁶⁷ Vö. ÖSTA KA Versorgungsunterlagen, Stabsbücher 55. Bd. fol. 1706. v. és Somogyeszi római katolikus plébánia anyakönyvei. 2. k. Halotti anyakönyvek, 1788–1853. 237. o. Lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6L93-1T?i=133&cc=1743180&cat=383935> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.) Fentiek kapcsán azt is meg kell említeni, hogy Reiszig Ede a Somogy vármegye történetét taglaló reprezentatív monográfiájában, szintén tévesen, tábornoknak nevezi, valószínűleg ennek nyomán; máig több munkában előfordul Vrancsics, hibásan tábornokként történő említése. Vö. *Reiszig* [1914]. 60. o.

¹⁶⁸ Somogyeszi római katolikus plébánia anyakönyvei. 2. k. Halotti anyakönyvek, 1788–1853. 276. o. Lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6L93-R7?i=154&cc=1743180&cat=383935> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.) Az anyakönyvbe Johanna (Joannisa) keresztnévvel került bejegyzésre, valószínűleg tévesen.

¹⁶⁹ Halála után férje egykori birtokai a nagyszámú oldalági rokon között kerültek felosztásra, később pedig, vásárlás révén, új családok birtokába kerültek. *Kaposi* 1989b. 192. o. A kiváló gazdaságtörténész, Kaposi Zoltán, több munkájában is, tévesen Vrancsics 1800., máshol 1801. évi elhunytát feltételezi, ami abból fakadhat, hogy második házasságáról nem tud, és csupán az örökség felosztásának időpontjából indul ki. Vö. például *Kaposi* 1989b. 192. o. és *Uő* 2016. 70. o.

¹⁷⁰ Az International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) Magyar Nemzeti Bizottsága 2012-ben ICOMOS-díjat adományozott a műemlék kiemelkedő és példamutató módon megvalósított helyreállításáért, új funkcióbba helyezéséért és az épületkutatás során feltárt díszítőfestés restaurálásáért. 2013-ban pedig a kulturális örökség megőrzéséért járó európai uniós kitüntetést, az Europa Nostra-díjat ítelték oda a tulajdonosoknak a felújításért. Lásd <https://www.kastelyok.com/adatlap.php?details=1073> (A letöltés időpontja: 2022. május 10.)

RÖVIDÍTÉSEK

HL	Hadtörténelmi Levéltár, Budapest
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Festetics II. Pálhoz címzett levelek	MNL OL P 245 Festetics család keszthelyi levéltára (1527–2000). Festetics II. Pál (1747–1785). VII. tétel Festetics II. Pálhoz címzett levelek
Militaria Laurentii Orczy	MNL OL P 524 Orczy család levéltára (16. sz.–19. sz.). Militaria Laurentii Orczy (1754–1759)
ÖStA KA	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv
Exped.	Expedít
FML	Feldmarschallleutnant
HKR	ÖStA KA Wiener Hofkriegsrat
HR	Husaren-Regiment
ML	ÖStA KA Personalunterlagen, Musterlisten
Prot.	Protocolla
RL	ÖStA KA Personalunterlagen, Revisionslisten
ST	ÖStA KA Personalunterlagen, Standestabellen

BIBLIOGRÁFIA

- Adler* 2013. *Adler, Lars*: Verleihungsliste. Die Ritter des markgräflich badischen Fidelitasordens oder Hausordens der Treue (1715–1802) (nach Matrikelnummern). Darmstadt, 2013. (https://www.deutsche-gesellschaft-fuer-ordenskunde.de/DGOWP/wp-content/uploads/2013/06/Verleihungsliste_badischer_Fidelitasorden_1715_1802_Adler.pdf) (A letöltés időpontja: 2022. február 20.)
- Amon* 1880. *Amon von Treuenfest, Gustav Ritter*: Geschichte des k.k. Husaren-Regimentes Alexander Freiherr v. Koller Nr. 8. Von seiner Errichtung 1696–1880. Wien, 1880.
- Amon* 1892. *Amon von Treuenfest, Gustav Ritter*: Geschichte des kaiserl. und königl. Husaren-Regimentes Nr. 10. Friederich Wilhelm III. König von Preussen. Zum 150 jährigen Regimentes Jubiläum. Wien, 1892.

- Amon* 1893. *Amon von Treuenfest, Gustav Ritter*: Geschichte des k.k. Hußaren-Regimentes Nr. 3. Feldmarschall Andreas Graf Hadik von Futak. Wien, 1893.
- Baranyai* [1914]. *Baranyai Béla*: Somogy vármegye nemes családai. In: Somogy vármegye. Szerk. *Csánki Dezső*. Budapest, [1914]. 591–634. o.
- Bezerédy* 1982. *Bezerédy Győző*: Gazdasági és társadalmi fejlődés a 17–18. században. In: Sásd. Szerk. *Füzes Miklós*. Sásd, 1982. 175–213. o.
- Bojničić* 1899. *Bojničić, Ivan von*: Der Adel von Kroatien und Slavonien. J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen. Vierten Bandes dreizehnte Abtheilung. Nürnberg, 1899.
- Botka* 2010. *Botka János*: Kunok-jászok katonáskodása és bandériumi hagyományai. *Zounok*, 25. (2010) 9–80. o.
- Ciglencečki* 2006. *Ciglencečki, Marjeta*: Jožef Digi, portretist rodbine Attems. In: Vis imaginis – baročno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc. Ured. *Barbara Murovec*. Ljubljana, 2006.
- Éber* 1935. Művészeti Lexikon. I. k. A–K. Szerk. *Éber László*. (Második, bővített és átdolgozott kiadás.) Budapest, 1935.
- Fazekas*, 2006. *Fazekas Zoltán*: A Nádor Huszárezred a hétéves háború első éveiben. In: Történeti Tanulmányok. XIV. (Acta Universitatis Debreceniensis series historica, LVIII.) Debrecen, 2006. 131–149. o.
- Földváry* 1898. *Földváry László*: Id. Wesselényi Miklós báró és Cserey Ilona előélete s küzdelme és szenvedése vallásáért. In: *Zoványi Jenő – Révész Kálmán – Payr Sándor – Földváry László*: Magyar Protestáns Egyháztörténeti Monográphiák. I. k. Budapest, 1898. 175–245. o.
- Hahner* 1989. *Hahner Péter*: A Bastille-től Waterloo-ig. Budapest, 1989.
- Illéssy* 1897. *Illéssy János*: A Nádor huszárezred a hétéves háborúban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 10. (1897) 3. sz. 589–614. o.
- Kallós* 1862. Magyarországi főtörvényszék ítéleteinek gyűjteménye a mostani időig. Készítette *Kallós Lajos*. Debrecen, 1862.

- Kaposi* 1989a. *Kaposi Zoltán*: A vrászlói uradalom kialakulása (1753–1832). In: A Dunántúl településtörténete. VII. k. Falvak, várak és puszták a Dunántúlon (XI–XIX. század). Szerk. *Somfai Balázs*. Veszprém, 1989. 225–236. o.
- Kaposi* 1989b. *Kaposi Zoltán*: A vrászlói uradalom kialakulása a XVIII–XIX. században. (Birtoktörténeti áttekintés). *Agrártörténeti Szemle*, 31. (1989) 1–4. sz. 363–379. o.
- Kaposi* 1993. *Kaposi Zoltán*: Népszámnövekedés és paraszti földhasználat a vrászlói uradalomban a 19. század első felében. In: Somogy megye múltjából. Szerk. *Szili Ferenc*. (Levéltári évkönyv, 24.) Kaposvár, 1993. 177–206. o.
- Kaposi* 1997. *Kaposi Zoltán*: Térszerkezeti változások Somogy és Zala vármegye határán a 18–20. században. In: Zalai Múzeum. (Közlemények Zala megye múzeumaiból, 7.) Szerk. *Kunics Zsuzsa*. Zalaegerszeg, 1997. 63–72. o.
- Kaposi* 2016. *Kaposi Zoltán*: Tudomány és gazdaság. Festetics Imre uradalmi és gazdálkodása a 19. század első harmadában. *Közép-Európai Közlemények*, 9. (2016) 3. sz. 67–83. o.
- Kazinczy* 1880. *Kazinczy Ferenc*: Erdélyi levelek. Kiadja *Abafi Lajos*. Budapest, 1880.
- Kempelen* 1911. *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. I. k. Budapest, 1911.
- Kenyeres* 1967. Magyar Életrajzi Lexikon. I. k. A–K. Főszerk. *Kenyeres Ágnes*. Budapest, 1967.
- Knapp* 2019. *Knapp Éva*: Öltözetek és ajándékok az andocsi Máriának 1731–1850 között. *Egyháztörténeti Szemle*, 20. (2019) 3. sz. 24–38. o.
- Komáromy* 2006. *Komáromy András*: A gróf Festetics család hitbizományai. Tolnai Festetics Kristóf végrendelete. 1765. szeptember 20. *Történelmi Tár*, Új folyam 7. (1906) 563–582. o.
- Kurucz* 2013. *Kurucz György*: Keszthely grófja. Festetics György. Budapest, 2013.
- Markó* 1941. *Markó Árpád*: Hadik András altábornagy berlini vállalkozása. 1757 október 10–23-ig. *Haditörténelmi Közlemények*, 42. (1941) 1. sz. 38–92. o.

- Maul-Link* [é. n.] *Maul-Link Dóra*: Tolna vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1721–1725. Szekszárd, [é. n.] (https://mnl.gov.hu/mnl/tml/tolna_varmegye_kozgyulesi_jegyzokonyveinek_regesztai) (A letöltés időpontja: 2022. május 16.)
- Mihályi* 1928. *Mihályi Ernő*: Dorfmeister Sopronban. *Magyar Művészet*, 4. (1928) 540–552. o.
- Nagy* 1857. *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I. k. Pest, 1857.
- Nagy* 1858. *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. IV. k. Pest, 1858.
- Nagy* 1860. *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. VII. k. Pest, 1860.
- Nagy-L.* 2020. *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai, 1787–1815. Budapest, 2020.
- Österreichs Kriege *Österreichs Kriege seit 1495. Chronologisches Zusammenstellung der Schlachten, Belagerungen etc. Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs*, 3. (1878) 1–200. o.
- Pallas A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. VIII. k. Budapest, 1894.
- Petri* 1901. *Petri Mór*: Szilágy Vármegye Monográfiája. I. k. Szilágy vármegye általános története a legrégebb időktől napjainkig. [H. n.], 1901.
- Pizzighelli* 1897. *Pizzighelli, Cajetan*: Geschichte des k. u. k. Husaren-Regimentes Wilhelm II. König von Württemberg Nr. 6 (1734–1896). Rzeszow, 1897.
- Reiszig* [1914]. *Reiszig Ede*: Somogy vármegye községei. In: Somogy vármegye. Szerk. *Csánki Dezső*. Budapest, [1914].
- Schmidt-Brentano* 2006. *Schmidt-Brentano, Antonio*: Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815). [H. n.], 2006. <https://pdfslide.net/documents/kaiserliche-bzw-k-k-generale-1618-1815-liste.html> (A letöltés időpontja: 2007. február 3.)
- Thürheim* 1866. [*Thürheim, Andreas*]: Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee. Bd. II. Zweite Auflage. Wien, 1866.
- Wrede* 1901. *Wrede, Alphons von*: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. Bd. III/1–2. Wien, 1901.

- Wurzbach* 1882. *Wurzbach, Constantin*: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländer gelebt haben. Bd. XLV. Wien, 1882.
- Zachar* 1982. *Zachar József*: Ráttky György kuruc ezereskapitány, francia generális (?–1742). *Hadtörténelmi Közlemények*, 29. (1982) 3. sz. 355–392. o.
- Zachar* 2004. *Zachar József*: Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság, 1683–1792. Budapest, 2004.

Attila Réfi

AN INVESTIGATION INTO A PORTRAIT OF A HUSSAR
The Life and Military Career of General Pál Vrancsics

(Summary)

In the spring of 2021, a portrait of Colonel Pál Vrancsics was transferred from a gallery in Italy to the National Portrait Gallery in Budapest. The oil painting, made in 1748, depicts the later colonel as a young captain. The emergence of the portrait provided the inspiration for sketching the life path of a hussar officer who has now been lost in oblivion. Thanks to this research, an extremely hectic 18th-century life path unfolded.

Pál Vrancsics was born between 1722–25 in Somogy county. His father, István Vrancsics, was also a hussar officer, but he died early. Vrancsics, following his father's example, joined the Baranyay Hussar Regiment around 1743–44. He probably began his career as an officer since sources mention him as a captain as early as 1745. In 1751 he married Katalin Festetics, by whom he had three children. During the Seven Years' War, in 1759, he was promoted to major, thanks in part to the support of the famous General András Hadik. In April 1760, he particularly distinguished himself during the clash between the villages of Niedermülsen and Wernsdorf, and again in August of that year as the head of a raiding detachment. However, during the war, he was twice captured by Prussians.

He was promoted to lieutenant colonel in 1768. From 1771 he was commander of the then Barcó Hussar Regiment, first with the rank of lieutenant colonel and from 1773 with the rank of colonel. In the meantime, however, his children died young, most recently his son in early 1778. It is probable that as a result, on 31 December 1778, he retired at his own request. Following the death of his wife in the 1780s, he remarried, but no heir was born. He died on 7 July 1790 in Felsőbogát. In addition to his portrait, his memory is also preserved in the recently renovated mansion built on his estate in Felsőbogát.

Attila Réfi

AUF DEN SPUREN EINES HUSARENPORTRÄTS
Das Leben und die Militärlaufbahn von Oberst Pál Vrancsics

(Résumé)

Im Frühjahr 2021 wurde ein Porträt von Oberst Pál Vrancsics aus einer Galerie in Italien in die Nationale Porträtgalerie in Budapest überführt. Das Ölgemälde von 1748 zeigt den späteren Oberst als jungen Hauptmann. Die Entdeckung des Porträts gab den Anstoß, das Leben des heute vergessenen Husarenoffiziers zu skizzieren. Dank der diesbezüglichen Forschung entfaltete sich ein äußerst bewegter Lebensweg im 18. Jahrhundert.

Pál Vrancsics wurde zwischen 1722 und 1725 im Komitat Somogy geboren. Sein früh verstorbener Vater, István Vrancsics, war ebenfalls Husarenoffizier. Dem Beispiel seines Vaters folgend, schloss sich Vrancsics um 1743–44 dem damaligen Baranyay-Husarenregiment an. Wahrscheinlich begann er seine Laufbahn sofort als Offizier, da er in den Quellen bereits im Jahr 1745 als Hauptmann erwähnt wird. Im Jahr 1751 heiratete er Katalin Festetics, und aus der Ehe gingen drei Kinder hervor. Während des Siebenjährigen Krieges wurde er im Jahr 1759 zum Major befördert, auch dank der Unterstützung des berühmten Generals András Hadik. 1760 zeichnete er sich im April beim Gefecht zwischen den Dörfern Niedermülsen und Wernsdorf und im August desselben Jahres an der Spitze eines Stoßtrupps besonders aus. Während des Krieges geriet er jedoch gleich zweimal in preußische Gefangenschaft.

Im Jahr 1768 wurde er zum Oberstleutnant befördert. 1771 wurde er Kommandeur des damaligen Husarenregiments Barcó, zunächst als Oberstleutnant und ab 1773 als Oberst. In der Zwischenzeit starben jedoch seine Kinder jung, sein Sohn als letzter Anfang 1778. Wahrscheinlich deshalb ging er noch am 31. Dezember 1778 desselben Jahres auf eigenen Wunsch in Ruhestand. Nach dem Tod seiner Frau heiratete er in den 1780er Jahren erneut, aber es wurde kein Erbe mehr geboren. Er starb am 7. Juli 1790 in Felsőbogát. Neben seinem Porträt erinnert auch das kürzlich renovierte Herrenhaus, das er auf seinem Anwesen in Felsőbogát hatte errichten lassen, an ihn.

Attila Réfi

SUR LA TRACE DU PORTRAIT D'UN HUSSARD
La vie et la carrière militaire du colonel Pál Vrancsics

(Résumé)

Au printemps 2021, un portrait du colonel Pál Vrancsics a été transféré d'une galerie italienne à la Collection nationale de Portraits de Budapest. Cette peinture à l'huile de 1748 représente le futur colonel comme un jeune capitaine. La découverte de ce portrait a incité l'auteur à retracer le parcours de cet officier de hussards tombé dans l'oubli. Les recherches ont dévoilé une vie extrêmement mouvementée du 18e siècle.

Pál Vrancsics est né entre 1722 et 1725 dans le comitat de Somogy. Son père István Vrancsics, également officier de hussards, est décédé prématurément. Suivant l'exemple de son père, Vrancsics a rejoint le régiment de hussards Baranyay vers 1743–1744. Il a probablement commencé sa carrière comme officier, puisque des sources le mentionnent déjà comme capitaine dès 1745. En 1751, il a épousé Katalin Festetics avec qui il a eu trois enfants. Pendant la guerre de

Sept Ans, en 1759, il fut promu major en partie grâce au soutien du célèbre général András Hadik. En avril 1760, il s'est particulièrement distingué dans le conflit entre les villages de Niedermülsen et de Wernsdorf, puis en août de la même année à la tête d'un détachement d'incursion. Il fut toutefois capturé deux fois par les Prussiens durant la guerre.

Promu lieutenant-colonel en 1768, il commande, à partir de 1771, le régiment de hussards de Barco, d'abord comme lieutenant-colonel, puis comme colonel à partir de 1773. Pendant ces années, ses enfants sont décédés jeunes, son fils étant le dernier à mourir au début de 1778. Probablement pour cette raison, il a demandé à partir à la retraite le 31 décembre 1778. Après le décès de son épouse, il s'est remarié dans les années 1780, mais aucun héritier n'est né de cette union. Il est décédé le 7 juillet 1790 à Felsőbogát. Outre son portrait, le manoir récemment rénové qu'il avait construit sur son domaine de Felsőbogát conserve sa mémoire.

Аттила Рефи

ПО СЛЕДАМ ГУСАРСКОГО ПОРТРЕТА

Жизнь и военная карьера полковника Пала Вранчича

(Резюме)

Весной 2021-ого года итальянской галереей в Национальную портретную галерею в Будапешт был передан портрет полковника Пала Вранчича. На картине, написанной маслом в 1748-ом году, позднее полковник изображен молодым капитаном. Появление портрета послужило стимулом наметить жизненный путь гусарского офицера, забытого до сих пор. Благодаря исследованиям в этом направлении развернулся чрезвычайно насыщенный жизненный путь 18-ого века.

Пал Вранчич родился между 1722–25-ими годами в комитате Шомодь. Его отец, Иштван Вранчич, тоже был гусарским офицером, однако он рано умер. Вранчич, следуя примеру отца, около 1743–44 гг. присоединился к Бараньяйскому гусарскому полку. Вероятно, что он начал свою карьеру сразу в качестве офицера, так как источники упоминают его уже капитаном в 1745-ом году. Он женился в 1751-ом году. Его женой была Каталин Фештетич, от которой у него родилось трое детей. Во время Семилетней войны, в 1759-ом году, он был возведен в майоры, отчасти благодаря поддержке известного генерала Андраша Хадика. В апреле 1760-ого года он особенно отличился во время столкновения между деревнями Нидермюльсен и Вернсдорф, а также в августе этого года во главе диверсионного отряда. Однако во время войны он дважды попадал в прусский плен.

В 1768-ом году был повышен в звании подполковника. С 1771-ого года он был командиром тогдашнего гусарского полка Барко, сначала в чине подполковника, а затем с 1773-ого года - полковника. При этом, однако, его дети умерли в молодом возрасте, последним из которых был его сын в начале 1778-ого года. Вполне вероятно, что в результате, в следствии этого он был отправлен в отставку в том же году, 31-ого декабря 1778 года, по собственному желанию. После смерти жены он снова женился в 1780-их годах, но наследника у него уже не родилось. Он умер 7-ого июля 1790 года в Фельшобогате. Помимо его портрета, память о нем хранится в его недавно отреставрированном имении, построенном в его поместье в Фельшобогат.